

סדרת ניירות עבודה
WORKING PAPER SERIES

מס' 91.No

שוויון הזדמנויות בהשכלה
חסמים דמוגרפיים וסוציו-אקונומיים
Equal Opportunities in Education
Demographic and Socio-Economic Barriers

נורית דוברין*

Nurit Dobrin*

טבת תשע"ה, ינואר 2015 January

***הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה – אגף המדען הראשי**

***Central Bureau of Statistics – Chief Scientist Department**

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) מעודדת מחקר המבוסס על נתוני הלמ"ס, כדוגמת עבודה זו. עבודות מחקר אלו אינן פרסומים רשמיים של הלמ"ס, ומכאן שהדעות והמסקנות הבאות בהן לידי ביטוי, הן של המחברים עצמם ואינן משקפות בהכרח את הדעות והמסקנות של הלמ"ס.

הוצאת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, רח' כנפי נשרים 66, פינת רח' בקי,

ת"ד 34525, ירושלים 91342

טל': 02-6592666; פקס: 02-6521340

אתר הלמ"ס באינטרנט: www.cbs.gov.il

דואר אלקטרוני: info@cbs.gov.il

תקציר

החיים המודרניים שזורים בדרישות ובציפיות למיומנויות הולכות ומתפתחות. רכישת ההשכלה הינה המפתח לרווחת האדם, רווחה אישית וחומרית. ההשכלה הפורמלית היא מכרעת ואין די בכישרונות מולדים. רכישת השכלה תורמת להון האנושי, והתשואה להון האנושי היא שכרו של האדם המאפשר איכות חיים טובה ורמת חיים יציבה.

מערכת החינוך בישראל מתמודדת עם בעיית אי השוויון, ומזה 20 שנה אנו מוצאים גופים ומוסדות השכלה אקדמיים בתפרוסת רחבה. הממצאים העולים מעבודה זו מראים כי על אף המצב - פעולות ממסדיות להרחבת הזמינות של המוסדות להשכלה גבוהה, מלגות וכו', עדיין נמצא קשר בולט לעין בין רמת השכלה לבין תכונות דמוגרפיות – מין, לאום, מוצא, רמת דתיות, ותכונות סוציו-אקונומיות. על אף החשיבות הרבה שמקנה האוכלוסייה, על כל גוניה, להשכלה אקדמית, ניכר פער בין קבוצות שונות ברכישת השכלה, ובעדות המזרח עדיין מתקבלים שיעורים נמוכים יחסית של בעלי השכלה אקדמית, גם בפיקוח על השכלת הוריהם.

הגורמים הם מגוונים – תרבותיים, סביבתיים (משפחה, שכונה), סוציו-אקונומיים (היכולת לממן הוצאות לימוד והוצאות דיור נלוות). אולם התמונה המתקבלת, לפיה לבני מוצא אחרים (אירופה אמריקה, ישראלים, בני מוצא מעורב ועולי בריה"מ) סיכויים גבוהים פי 2.5 - 3 מאשר יוצאי אסיה-אפריקה, לרכוש השכלה אקדמית (זאת בפיקוח על השכלת הוריהם), מחייבת התייחסות מיוחדת. במיוחד לאור ההקשר הבין-דורי. קשרים חיוביים בין קבוצות מוצא לבין רקע סוציו-אקונומי, אשר עשוי להסביר רכישה או אי רכישה של השכלה אקדמית, אינם פותרים את הצורך במיגור הקשר העדתי, במיוחד כאשר סיכויי ההצלחה בחיי העבודה הם פועל יוצא של שדרוג ההון האנושי.

מילות מפתח: הסקר החברתי, הון אנושי, השכלה גבוהה, השכלה אקדמית, מוצא.

אני מודה **לד"ר דמיטרי רומנוב, המדען הראשי של הלמ"ס**, על ההדרכה המקצועית, לד"ר יורי גובמן, ראש תחום מקצועי בלמ"ס, ולמר דן בן-חור, מומחה לסטטיסטיקה יישומית בלמ"ס, על המלצותיהם המקצועיות. כמו כן רוב תודות לצוות הסקר החברתי: גב' שלומית דרור-כהן, גב' טל אדמון, גב' טניה גלז ומר יגאל איזנמן על עבודתם המקצועית המאומצת בסקר החברתי.

תוכן עניינים

5.....	מבוא
5.....	1. רקע
7.....	2. סקירת ספרות
7.....	2.1. השכלה בבית הספר
11.....	2.2. השכלה גבוהה
11.....	2.3. השפעת השכלת ההורים
14.....	2.4. ההקשר המזרחי
15.....	3. השערת המחקר
15.....	4. ממצאים
16.....	4.1. סטטיסטיקה תיאורית
16.....	4.1.1. השכלה ותכונות דמוגרפיות
20.....	4.1.2. השכלה ומצב חברתי-כלכלי
21.....	4.1.3. השכלה, תעסוקה והכנסה
24.....	4.1.4. השכלה ומצב בריאותי
25.....	4.1.5. השכלה במבט בין-דורי
28.....	4.2. ניתוח רב-משתני
37.....	5. סיכום ודין
39.....	6. רשימה ביבליוגרפית
43.....	7. נספח

מבוא

השכלה הינה אחד המרכיבים החשובים בחיי האדם המודרני. להשכלה השפעה ישירה על ההכנסה ועל צמצום הפערים בחברה. כתוצאה מכך להשכלת האדם השפעה ישירה על איכות חייו ורמת החיים שלו ושל משפחתו. על פניו, ובמיוחד במדינות מפותחות שבהן קיימת מערכת השכלה ציבורית מפותחת, לכל אדם ישנה הזדמנות לרכוש את השכלה ולהעשיר את ההון האנושי שלו. אולם בפועל, ברור לכל שדבר זה אינו מתרחש. נושא ההשכלה "לעשירים" עולה במדינת ישראל לכותרות חדשות לבקרים, בכל פעם שנפתח דיון בנוגע לפערים בחברה ההולכים ומתרחבים בין המרכז לפריפריה, בין עניים לעשירים, בין יהודים לערבים, וגם כאשר מתעורר מחדש הוויכוח בנוגע לאפליה ולקיפוח של מגזרים שונים, ויכוח המלווה את המדינה מאז הקמתה.

על חשיבות ההשכלה אין חולקים. עבודתו של ג'ייקוב מינצר, עוד משנות ה-50, מדדה אמפירית את עוצמת ההשפעה של ההשכלה הפורמלית על שכר העובדים, וחשיבות ההשכלה כהון אנושי אשר מייצר זרם תפוקות והכנסות עתידיות (קלינוב, 2014). ההשכלה הפורמלית היא המרכיב המרכזי של ההון האנושי, אשר כולל גם את מצב בריאותו של האדם, יכולותיו הנפשיות והשכליות שאותן הוא רוכש במשפחה ובסביבה.

המשמעות הרבה שיש להשכלה משתקפת גם בעמדות הציבור בנושא זה, וכמעט 90% מהציבור מודעים לחשיבותה. 88% מהאוכלוסייה סבורים כי השכלה אקדמית חשובה להצלחה בחיים (למ"ס, 2011).

1. רקע

בעבודה זו אבחן את הקשר שבין השכלת ההורים לבין השכלת הילדים, וזאת מתוך הבנה כי השכלה היא מפתח להכנסה ורמת חיים גבוהה יותר, למקום מגורים טוב יותר ולבני זוג "איכותיים" יותר. חשוב להדגיש, כבר בשלב זה, כי מחקרים רבים בארץ ובחול מראים על הקשר הישיר הקיים להשכלה של הדור הקודם. בהמשך נבחן את השפעתם של גורמי משנה כגון השכלת אחד ההורים לעומת השכלת שני ההורים, השפעת הלאום, השפעת המוצא והשפעת מין הילדים על השכלתם.

מאז קום המדינה נושא האפליה, ובעיקר על רקע עדתי, נמצא על סדר היום. מחקרים מראים כי האפליה לא רק שלא נעלמה אלא אף התרחבה, ובשל מאפייניה סובלת מאי-הכרה משפטית ראויה ומהיעדר טיפול בה (ביטון, 2011). אחוז המשכילים בקרב בני עדות המזרח נמוך יותר מקרב בני ויוצאי מדינות המערב. כמו כן, עם השנים נוספו קבוצות לחברה הישראלית, כגון עולי בריה"מ לשעבר ועולי אתיופיה שגם לגבי חלקים מהם ישנן טענות בנוגע לאפליה. נתון זה, יחד עם העובדה שהשכלה מביאה להכנסה גבוהה יותר, רמת חיים גבוהה יותר ומעמד סוציו אקונומי גבוה יותר, מעלים את השאלה מה צריך השלטון לעשות על מנת שנושא רכישת ההשכלה (כמו נושאים אחרים) לא יהווה מכשול בדרך לשוויון הזדמנויות מלא.

חלק גדול מהפער בהשכלה הגבוהה נובע מעלויות שכר הלימוד ועלות המחיה במשך הלימודים, שחלק מהאוכלוסייה אינו יכול לעמוד בהן. כפי שנמצא במחקרים השונים, לבנים ובנות של בעלי השכלה גבוהה יותר, יש מעבר לכלים האקדמיים, למוטיבציה, לציפיות ולהכוונה, גם יכולת כלכלית גבוהה יותר מאשר לבנים ובנות ממשפחות חסרות השכלה, כך שהמכשול הכלכלי פחות משמעותי עבורם. קיימות תוכניות תמיכה של מלגות המיועדות במידה רבה לאוכלוסיות חלשות ולתושבי ישובים מרוחקים, אך הרוב המכריע של המלגות אינו ניתן על ידי הממשלה אלא על ידי גופים פרטיים, עמותות וקרנות שונות. לחלק מהאוכלוסייה אין מידע לגבי אפשרויות קבלת המלגות ובנוסף לכך, הן אינן מכסות את כל ההוצאות, לרבות שכ"ד ומחייה של הסטודנטים. חשוב לציין כי מאז 2012, עלה באופן משמעותי המענק שאותו מקבלים חיילים משוחררים לצורך לימודים. מענק זה ניתן על ידי הקרן להכוננת חיילים משוחררים ומהווה מהלך חשוב של המדינה לקראת שוויון הזדמנויות בהשכלה. יחד עם זאת, המדרגה הגבוהה במענק מגיעה רק לחיילים קרביים והמענק כלל לא מגיע לחלקים נרחבים באוכלוסייה שאינה משרתת בצבא. בנוסף קיימת הטבת מס בצורת נקודות זכות של מס הכנסה, מספר שנים לאחר סיום הלימודים האקדמיים (בהתאם למספר שנות הלימוד), על מנת לתמוך באלה אשר לקחו הלוואות למימון שכר הלימוד.

מהלך נוסף שמעלה את זמינות ההשכלה ותורם בכך לצמצום פערים קשור לפתיחת מכללות אקדמיות רבות ברחבי הארץ בשנות ה-90 של המאה ה-20. עד לפני שני עשורים היה מספר מצומצם של אוניברסיטאות בארץ, שתנאי הקבלה אליהן היו גבוהים. כמו כן, הן נמצאות בערים הגדולות ולכן אינן זמינות לרוב תושבי הפריפריה. עם פתיחת המכללות וגופי ההשכלה הנוספים, עלתה זמינות ההשכלה הגבוהה בכל רחבי הארץ וכיום ניתן למצוא מוסדות לימוד כמעט בכל אזור בארץ, מאילת בדרום ועד לקריית שמונה. מאז הרחבת היצע המוסדות האקדמיים עלה מספר התלמידים במוסדות להשכלה גבוהה בכ-30% (למ"ס, 2010).

תלמידים ממשפחות חלשות מבחינה רקע חברתי-כלכלי הינם בעלי סיכוי גבוה יותר לנשירה מבית ספר תיכון. תלמידים אלה לא רק שמאבדים את ההזדמנות לרכישת השכלה אלא גם נוטים לעבריינות ואבטלה ובכך מזינים במידה ניכרת את מעגל האפליה (כהן-נבות, פרנקוביץ' וריינפלד, 2001). זאת בעיקר מהסיבה שהעדר השכלה יגרור אחריו העדר יכולת לרמת חיים חומרית נאותה, ולתמיכה כלכלית בדור הבא ובאפשרויותיו להשכלה. יחד עם זאת, צמצום הפער במספר שנות הלימוד באוכלוסייה אינו בהכרח מביא לרמת הכנסה דומה בעתיד. קלינוב, בספרה (2014), מציינת את מגבלות מערכת החינוך בצמצום אי השוויון: אי השוויון במספר שנות ההשכלה קטן עם השנים במידה ניכרת, אולם חלה עלייה תלולה בשיעורי התשואה להשכלה גבוהה. על כן גדל אי השוויון בשכר.

2. סקירת ספרות

ישנם גורמים רבים המשפיעים על רמת ההשכלה הנרכשת על ידי הפרט במהלך חייו. מעבר לנתונים האישיים, כלומר לכישורים אינטליגנציה וליכולת, גם רמת החיים והמצב הסוציו אקונומי, מקום המגורים, התרבות, מעורבות ההורים והשכלת ההורים הינם גורמים המשפיעים על רמת ההשכלה הנרכשת (Hans-Vaugen, 2004). כל אחד מגורמים אלו תורם את חלקו לסיכוי של הילד להתקדם לרכישת ההשכלה לאורך השנים. חלק מהגורמים, כגון מצב כלכלי אף מהווים משאב תחליפי לתשומות המתקבלות ממערכת החינוך או ליתר דיוק לתשומות החסרות. גם השכלת ההורים הינה משאב של הילד בעת הלמידה (כהן נבות, פרנקוביץ' וריינפלד, 2001). הניסיון של ההורים, ההכרות שלהם עם מערכת החינוך כמו גם רף הציפיות שהם מציבים לילד נותנים לו כלים רבים שחסרים לילדים שבאים ממשפחות חסרות השכלה או בעלות השכלה נמוכה.

קיימים מספר מודלים תיאורטיים לבחינת ההשפעה של השכלת ההורים על השכלת הילדים. בכל המודלים נבדק ונמצא הקשר בין השכלת ההורים להשכלת הילדים בכל אחד משלבי ההשכלה (Hahs-Vaughn, 2004) במספר פרמטרים. העיקריים שבהם, מעבר להשכלת ההורים, הם מעורבות ההורים, ציפיות ההורים והמשפחה הקרובה, הדרכת ההורים, אתגור התלמידים והקניית הרגלי למידה. בחלק הראשון של העבודה נבחן את המחקרים והעבודות שנעשו בארץ ובעולם בנושא. על רקע העובדה שמדינת ישראל הינה מדינת הגירה השואפת להיות כור היתוך וליצור בסופו של דבר חברה ישראלית איכותית והומוגנית יותר. יחד עם זאת, לא ניתן להתעלם מהעובדה שהפערים העדתיים, שהיו קיימים בשנות החמישים עדיין קיימים בישראל בעשור השני של שנות האלפיים, ובמידה מסוימת אף התרחבו. יצחקי ושכטמן (2007) במאמרם, מתקפים באמצעות מספר שיטות את העובדה כי קבוצות הומוגניות בעלות מאפיינים כלכליים משותפים, נוצרות על רקע מוצא, גם בדור שני, על רקע יבשת הלידה של ההורים (ילידי ישראל אינם יוצרים קבוצה הומוגנית מבחינה כלכלית).

הפערים הכלכליים הם פועל יוצא, בין יתר הגורמים, של פערים בנגישות להשכלה הפורמלית, כבסיס לשדרוג ההון האנושי של הפרט.

2.1 השכלה בבית הספר

ההשכלה הפורמאלית של הפרט מתחילה בגיל מוקדם מאד. שלבים מוקדמים בילדות הינם קריטיים להתפתחות, כאשר המח מסתגל לסביבה, מאמץ את הסביבה שבה הוא חי (Nelson & Sheridan, 2011). הסביבה כוללת את השכונה, בית הספר, המשפחה, וכל אלה משפיעים על התנהגות האדם, כך שתנאים חברתיים קשורים בכל סוגי ההתנהגות. הסביבה משפיעה על ההזדמנויות של הילדים, כשיגדלו לבוגרים. אם מבטיחים מוקדם סביבה חיובית, מעלים את סיכויי ההצלחה של הילדים. אם מתעלמים מחוסר שוויון בגילים מוקדמים, אנו מסכנים את הסיכויים של חלק מהילדים להצליח. הבדלים מוקדמים בסביבה נטמעים במבנה

מוחנו. צורת המחשבה שלנו, תגובתנו ותחושותינו בבגרותנו קשורה בהכרח לסביבה אליה נחשפנו או לא נחשפנו כילדים (Nelson & Sheridan, 2011).

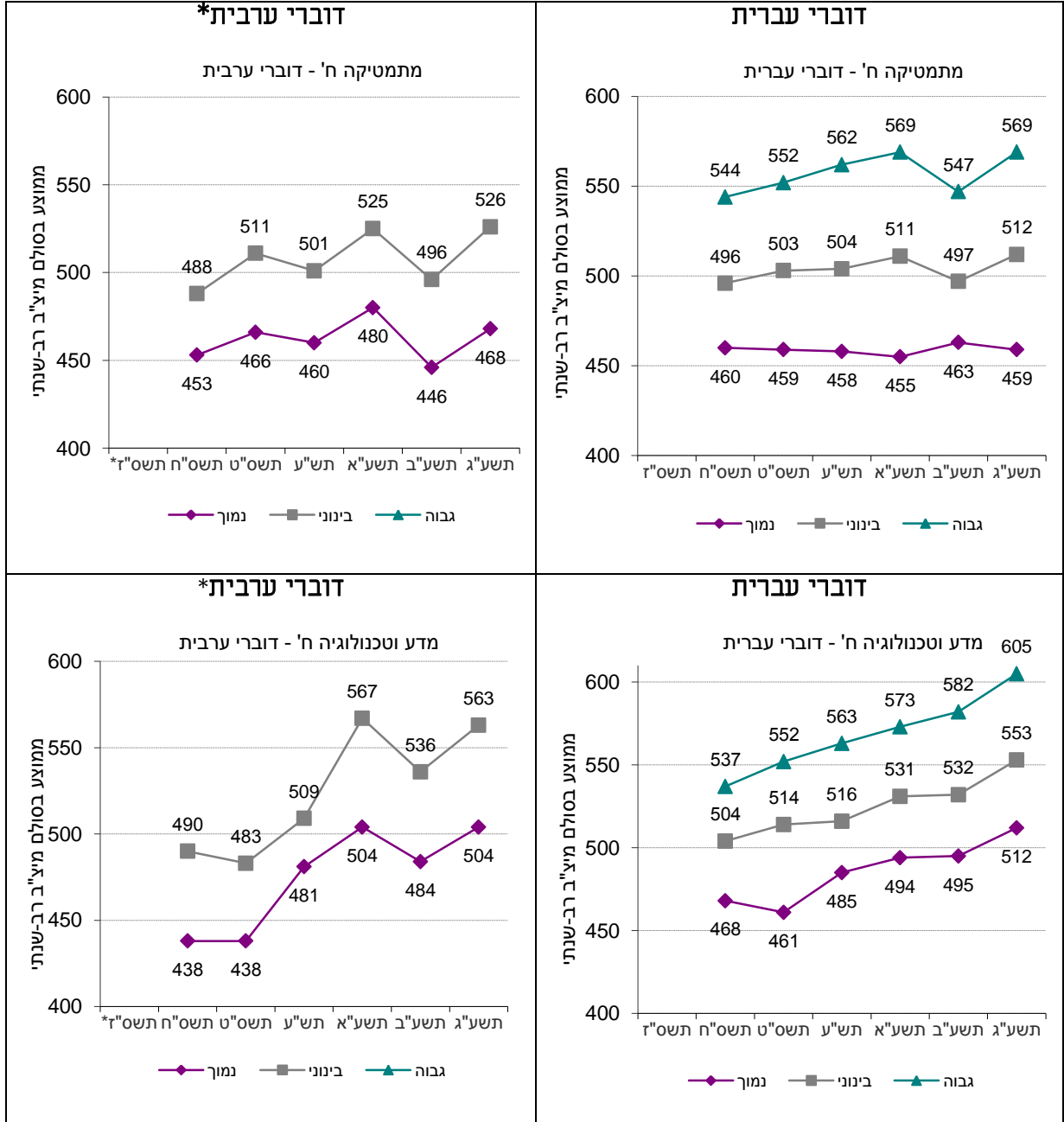
למאפיינים ולכישורים האישיים של כל ילד ישנה השפעה רבה. רמת האינטליגנציה של ילדים, בבסיסה, הינה נתון מולד (Rindermann, Flores-Mendoza, Mansur-Alves, 2010). אולם גורמים שאינם גנטיים משפיעים לא פחות: ילדים מאזורי הפריפריה מגיעים להישגים לימודיים נמוכים יותר מילדי המרכז. ארץ המוצא היא גם כן גורם משפיע. מחקרים מראים כי עולים מארצות הקווקז ומאתיופיה מגלים רמה נמוכה יחסית וחוסר הצלחה בלימודים לעומת ילידי הארץ ועולים ממדינות אחרות (כהן-נבות, פרנקוביץ וריינפלד, 2001). גם למאפיינים הסוציו אקונומיים והמשפחתיים ישנה השפעה על רמת ההשכלה של הילדים. גודל המשפחה, הכנסתה, המוצא והמגזר הם גורמים שלהם השפעה רבה (Horn & Bobbitt, 2000). וכמובן, להשכלת ההורים השפעה לא מועטה על השכלת הילדים.

בישראל ההשכלה הפורמאלית מתחילה עם חוק חינוך חובה חינוך בגיל 5. באופן היפותטי, כל ילד מקבל תנאים והזדמנויות שוות בהשכלה הרשמית. אולם, ישנם גורמים רבים המשפיעים על כך שכבר בשלבים המוקדמים ביותר של ההשכלה נוצרים פערים בין התלמידים, פערים שהולכים ומתרחבים עם השנים. פערים אלה מתואמים עם המצב החברתי-כלכלי של המשפחה.

תוצאות המיצ"ב משנת תשע"ג מצביעות על כך שהפער בין עשירים לעניים מתרחב. תוצאות מבחני מיצ"ב שפרסמה ראמ"ה (2013), ממחישות את טווח הפערים בהישגים בין תלמידים מרמות כלליות-חברתיות שונות בישראל, שהוא מן הגדולים בעולם, וכן את הפערים הבולטים בין דוברי העברית לדוברי הערבית.

תרשים א' -

הישגי תלמידים בבתי"ס דוברי עברית ודוברי ערבית במבחן במדע וטכנולוגיה לכיתות ח' לאורך שנים, לפי רקע חברתי-כלכלי

* בשל מספרם המועט של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה בבתי ספר דוברי ערבית, נתוניהם אינם מוצגים בתרשים.
מקור: הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה), 2013, עמ' 8-9.

בדוח נאמר ללא כחל וסרק כי "פערים לימודיים - בכל המבחנים ובכל השנים נמצאו פערים ניכרים בהישגיהם של תלמידים מרמות שונות של רקע חברתי-כלכלי: ככל שהרקע החברתי-כלכלי גבוה יותר, כך ההישגים גבוהים יותר"¹. הדוח מציין כי במבחנים במדע וטכנולוגיה ובמתמטיקה לכיתות ח', בשנים האחרונות נרשמה התרחבות בפערי ההישגים בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי שונה, זאת הן בקרב דוברי העברית והן בקרב דוברי הערבית.

בעוד שחלק מהתלמידים מצליחים בלימודיהם בצורה כזו או אחרת, משלימים את כל 12 שנות הלימוד וממשיכים להשכלה גבוהה, ישנם תלמידים המתקשים כבר בשלבים המוקדמים ונושרים ממערכת ההשכלה או שמסיימים אותה בתוכניות לימודים חלשות יותר (כהן-נבות, פרנקוביץ וריינפלד, 2001). גם בין אלו המשלימים את לימודי החובה ואף ממשיכים להשכלה גבוהה ישנם פערים שמתבטאים במקצועות ובאפיקים שאליהם הם פונים. ידוע שחלומה של כל אם עבריה (או אמריקאית או אנגליה או איטלקייה וכו') הוא שילדיה יהיו עורכי דין, רופאים, מדענים, ונשאלת השאלה מדוע לא כולם מצליחים באותה מידה.

ילדי עולים ובני משפחותיהם מוגדרים כאוכלוסייה בעלת צרכים מיוחדים וקשיים בחציית גבולות בין-תרבותיים. קושי זה משתקף למשל בדוח ראמ"ה המנתח את ממצאי פיזה משנת (2010 ראמ"ה 2010). הדוח קובע כי הפערים הגדולים ביותר נמדדו בכיתות ח' בין תלמידים יוצאי אתיופיה לבין כלל התלמידים, אף כי 60% מילדי הקבוצה שהמערכת מגדירה "יוצאי אתיופיה" הם ילדי הארץ. האנתרופולוגים החינוכיים אוגבו וסימונס (Ogbu & Simmons, 1998) טוענים כי הזמן הדרוש כדי להפוך ממהגר לתושב שורשי בארץ קליטה הוא שלושה דורות, וזאת מבלי להתייחס לאפיון של ארץ מוצא זו או אחרת. על אחת כמה וכמה נכון הדבר כאשר מדובר במרחק תרבותי כה גדול שעל הילד ומשפחתו לעבור, כמו במקרה של יוצאי אתיופיה.

השייך העדתי קשור כמובן בגורם החברתי-כלכלי. צעירים ממיצב חברתי-כלכלי שונה חשופים לסביבות בעלות אופי שונה המעבירות מסרים ערכיים נבדלים בתחומים רבים, בין השאר, בכל הנוגע לחשיבותם של השכלה, הישגים וניעות חברתית. מכאן נובעות כמובן גם גישות שונות לכל מה שמתרחש במעגל הפנימי של הלמידה בבית הספר (schooling). לשני המעגלים העוטפים יכולה להיות השפעה מעצימה או מחלישה על מאמצי המעגל הבית-ספרי. כלומר, שני המעגלים העוטפים את מעגל הלמידה בבית הספר, הלמידה החוץ-בית-ספרית והתרבות, מציידים באופן שונה את הצעירים במשאבי התמודדות חברתיים. הם מעניקים להם או מונעים מהם את ההון התרבותי הנחוץ כדי להגיע לתפקידי הנהגה והובלה בחברה. מכיוון שהמעמד הבינוני-גבוה (הקבוצה הדומיננטית בחברה) הוא הקובע בדרך כלל את עקרונות הפעולה, הערכים והנורמות של בית הספר בהגדרתו הגנרית (Zhou, 2003) הרי שאצל ילדי מעמד זה תהיה הלימה גבוהה בין תרבות הבית לבין תרבות בית הספר, והדבר יגביר את סיכויי ההצלחה שלהם בלימודים. לא כך הדבר לגבי צעירים השייכים לקבוצות אתניות ומיצבים חברתיים-כלכליים שאינם נמנים עם הקבוצה הדומיננטית בחברה. אצל

¹ לצורך ניתוח הפערים הלימודיים חולקו הנבחים לשלוש קבוצות של רקע חברתי-כלכלי, לפי עשירון התלמידים של מדד הטיפוח 'שטראוס': רמה נמוכה – עשירונים 8-10; רמה בינונית – עשירונים 4-7; רמה גבוהה – עשירונים 1-3. (הערה במקור, דוח ראמ"ה, עמוד 8).

צעירים אלו המרחק בין תרבות הבית לתרבות בית הספר (שוב, בהגדרתו הגנרית וללא התאמות לצורכי אוכלוסיות שונות) יהיה גדול, והדבר יכביד על סיכויי ההצלחה שלהם (Ogbu & Simons, 1998).

2.2 השכלה גבוהה

הגורם הדמוגרפי קשור כמובן במעמד החברתי-כלכלי. הגידול הכללי בשיעורי ההשכלה שהתחולל בישראל בשנים 1995-2008 כתוצאה מהרפורמה בבחינות הבגרות (שעיקרה היה הפחתה בהיקף החומר שעליו נבחנים התלמידים) ובמבנה ההשכלה הגבוהה (רפורמה שכללה בין השאר את הקמתן של מכללות אקדמיות, ציבוריות ופרטיות, ופתיחת שלוחות של אוניברסיטאות מחו"ל) הכפיל אמנם את מספר הסטודנטים לתואר ראשון אך הגידול במספרם של בעלי השכלה חל בעיקר במיצב החברתי-כלכלי הגבוה ולא במיצבים הנמוכים (בר-חיים וחובי, 2013). גם בארה"ב ניכר אי שוויון מהותי ועקבי בהזדמנויות להשכלה (Hout & Janus, 2011), כאשר למהגרים פחות סיכוי לרכוש השכלה מאשר לאלה שגדלו בארה"ב. השכלת ההורים תורמת כיום כמו לפני 50 שנה, והפערים קיימים על אף השינויים במדיניות. לאנשים בשנות ה-2000 סיכוי דומה לסיים קולג' כמו בשנות ה-70. נשים העלו את שיעורן, אך שיעור מסיימי הקולג' נשאר כמו אז 27%. למעשה הירידה במוביליות בהשכלה גברה כאשר יכולת הקיבולת של הקולג'ים והאוניברסיטאות כשלה מול הגידול באוכלוסייה והעלייה בשאיפות ובהישגים. גם בישראל התייצב שיעור הסטודנטים במוסדות הלימוד האקדמיים, לאחר הקפיצה שחלה בשנות ה-90 עם הקמת המכללות. שיעור בעלי תואר ראשון יציב, אך יחד עם זאת עלה שיעור מסיימי תארים מתקדמים יותר, ושיעור בוגרי המקצועות עם תשואה גבוהה יותר (יכולת השתכרות). כלומר לגורם של רכישת השכלה אקדמית מתווסף תחום הלימודים המשפיע גם הוא על רמת החיים שתתאפשר לפרט בעתיד (Hout & Janus, 2000).

2.3 השפעת השכלת ההורים

קיימים מחקרים ועבודות רבות בנוגע להשפעת השכלת ההורים על השכלת הילדים. מחקרים אלו מראים השפעה ישירה של השכלת ההורים על השכלת הילדים ועל הסיכוי להצלחתם בלימודים. סטודנטים שלהוריהם השכלה שאינה עולה על השכלה תיכונית הינם בעלי סיכוי נמוך יותר להשגת תואר ראשון מאשר אלו שלהוריהם השכלה על-תיכונית (Horn & Bobbitt, 2000; Nunez & Cuccaro-Alamin, 1998). נתון זה נכון גם כשמפקחים על משתנים משפיעים נוספים כגון הכנסת המשפחה, משפחות חד הוריות ועוד (Berkner & Chavez, 1997). לתלמידים כאלו גם סיכוי נמוך יותר להשתתף בפעילויות טרום אקדמיות ולרישום לקולג' או לאוניברסיטה (Horn & Bobbitt, 2000). נייר עבודה של דביר, מעגן ושפירא (2009) בנוגע להצלחה בבחינות הפסיכומטריות, מראה כי ככל שהשכלת האב עולה, כך עולה אחוז הנבחנים בבחינה הפסיכומטרית. במגזר היהודי, כאשר השכלת האב הינה בין 1-8 שנות לימוד, אחוז הילדים שניגשים לבחינה פסיכומטרית הינו 30% והציון הממוצע שלהם הינו 500 נקודות ואילו כאשר השכלת האב הינה 16 שנות לימוד ניגשים לבחינה הפסיכומטרית כ-70% מהילדים והציון הממוצע שלהם הינו 600 (דביר, מעגן, שפירא, 2009). במגזר הערבי, הן אחוז הניגשים והן הציון הממוצע נמוכים יותר מהמגזר היהודי, אך עדיין נשמר

אותו הקשר עם השכלת האב. גם מחקרים מחו"ל מראים שתלמידים מדור ראשון של השכלה משיגים ציונים נמוכים יותר בבחינות הכניסה לאוניברסיטה והישגים נמוכים יותר בתיכון מאשר חבריהם שהינם דור שני ויותר של השכלה (Riehl, 2004). מחקרים נוספים מראים בבירור כי כאשר השכלת שני ההורים עולה, ולא רק השכלת האב, גם הישגי הילדים גבוהים יותר.

מחקרים שונים מחזקים את העובדה שלשני ההורים יחד השפעה גבוהה יותר מאשר להורה בודד על השכלת הילדים (Swell & Shah, 1968; Hans-Vaughn, 2004). לגבי השאלה, לאיזה מההורים השפעה חזקה יותר, Swell ו-Shah מוצאים שהדבר תלוי ברמת האינטליגנציה של הילד וברמת ההשכלה של ההורה גם יחד. לרוב, כאשר הפער הוא בין הורה עם השכלה נמוכה לבין הורה עם השכלה בינונית אז ההשפעה הגדולה יותר היא של האב. גם כאשר הפער הוא בין הורה עם השכלה גבוהה לבין הורה עם השכלה נמוכה או בינונית, לאב השפעה גדולה יותר כאשר הילד הוא בעל אינטליגנציה גבוהה, ואילו כאשר לילד אינטליגנציה נמוכה, לאם השפעה גבוהה יותר. מחקרים אחרים, שבהם האינטליגנציה של הילד אינה תחת פיקוח, מראים כי לרמת ההשכלה של האם השפעה גבוהה יותר על סיכויי ההשכלה של הילד. ככל שרמת ההשכלה גבוהה יותר, להשכלת ההורים השפעה גבוהה יותר על בנות מאשר על בנים.

מחקר אודות פערים בהישגים בלימודים אקדמיים בארה"ב (Reardon, 2011) מלמד כי הפערים בהישגים בלימודים האקדמיים בין ילדים ממשפחות עם הכנסה גבוהה לבין ילדים ממשפחות עם הכנסה נמוכה, גדלו בעשורים האחרונים. הפער בין רמות הכנסה גדול מהפער בין שחורים ללבנים, לאחר שבשנות ה-70 נעשו צעדים כלכליים לצמצום אי השוויון בין שחורים ללבנים בתחום הבריאות, הדיור ועוד. על אף שהפער בין שחורים ללבנים עדיין קיים בארה"ב, הוא קטן יותר מאשר לפני 50 שנה. אולם במהלך שנות ה-70 גדל הפער בהכנסות, מגמה שממשיכה עד היום. הפער גדל בין עשירים לעניים, במיוחד בקרב משפחות עם ילדים. כך שההכנסה קובעת יותר מגזע (Reardon, 2011).

הקשר בין השכלת ההורים והישגי ילדיהם השתנה יחסית מעט במהלך התקופה, והדבר מצביע כי הכנסה, ולא הון אנושי (לפחות זה הנמדד על ידי השכלת ההורים) היא הגורם הסוציו-אקונומי המשפיע. הורים מבוססים משקיעים יותר בהצלחת ילדיהם ובשיפור ציוניהם. בזמן שהכנסת המשפחה מנבאת יותר ויותר את ההישגים האקדמיים של הילדים, כך גם הישגים בלימודים וכישורים קוגניטיביים הולכים ומנבאים יותר ויותר את השכר כמבוגרים. הצירוף של המגמות הללו עלול להפחית את המוביליות הבין-דורית. ככל שילדי המעמד הכלכלי הגבוה טובים יותר בבית ספר, והטובים בבית ספר ירכשו השכלה גבוהה וישתכרו היטב, אנו מסתכנים ביצירה של חברה אף יותר אי-שוויונית, ומקוטבת מבחינה כלכלית וחברתית.

תוצאות של מחקרה של Haus-Vaughn בנושא השפעת השכלת ההורים על השכלת הילדים, מראות כי ישנה השפעה רבה להשכלת ההורים. נמצא כי הציפיות של סטודנטים שלהוריהם אין השכלה אקדמית נמוכות מאלו שלהוריהם קיימת השכלה כזו. לניסיון אקדמי במשפחה יש השלכות לגבי השאיפה לתואר. כמו

כן, הציגים במבחני הכניסה למוסדות לימוד אקדמיים, של הסטודנטים מדור שני של השכלה (סטודנטים שלהוריהם השכלה אקדמית) גבוהים יותר.

לרוכשי השכלה גבוהה מדור ראשון של השכלה ישנו חוסר גם באתגרים שאינם אקדמיים אך משפיעים על הלימודים האקדמיים (Horn & Bobbitt, 2000): הערכה עצמית נמוכה (McGregor, Mayleben,), (Buzzagana, Davis & Becker, 1991) חוסר יעילות (Hellman, 1996), תלות גדולה יותר בהורים וחוסר המרצה מצד ההורים לגשת ללימודים (Terenzini, 1996). כמו כן, בשל רקע כלכלי חלש יותר, לתלמידים מדור ראשון של השכלה ישנו חשש גדול יותר מלימודים באזור גיאוגרפי רחוק ממקום מגורי משפחתם. בשל כך במקרים רבים הם פונים למוסדות לימוד ברמה נמוכה יותר מאלו שבאים ממשפחות מדור שני של השכלה, לומדים מקצועות פחות יוקרתיים (Karen, 2002) ומקטינים את הסיכוי להצלחה בשוק העבודה בסיום הלימודים. תלמידים אלו גם אינם מנצלים את שנות הלימודים בתיכון לרכישת כלים ולמוכנות ללימודים גבוהים (Kaufman & Chen, 1999) ולכן לעיתים אינם מוכנים אקדמית לאתגרים הניצבים בפניהם במוסדות להשכלה גבוהה.

גורמים רבים נוספים שרובם קשורים במישרין או בעקיפין להשכלת ההורים, משפיעים על הצלחה בלימודים. בין היתר, ניתן למנות את המצב הסוציו-אקונומי, המוצא, הדת, מוטיבציה, ערכים, המצב המשפחתי ועוד (Sewell & Shah, 1968). ידוע כי משפחות שבהן רמת השכלה גבוהה יותר נמצאות במצב סוציו-דמוגרפי טוב יותר, בעלות הכנסה טובה יותר, מתגוררות באזורים המוגדרים כאזור סטטיסטי גבוה יותר. Pascarella, Terenzini ו-Pierson מבצעים השוואה בין סטודנטים מדור ראשון של השכלה לבין כאלו שבאים מבתים של הורים משכילים ומוצאים כי סטודנטים מדור ראשון של השכלה חסרים כישורי למידה ויכולת תכנון תהליך הלמידה (Inman & Mayers, 1999) ומצליחים יותר כאשר הם משתתפים בתוכניות ובפעילויות שמחוץ למסגרת הלימודים, מנצלים את המשאבים החוץ-אקדמיים שהמוסד מעמיד לרשותם ובעיקר פעילים בלימוד בקבוצות ועם עמיתים (Hahs-vaugen, 2004). ממצאים אלו מתיישבים עם המחקר של Terenzini שבדק את סיכויי ההצלחה בלימודים, בשלושה ממדים: ציפיות הסטודנט וההכנה ללימודים הנובעת מהציפיות, תהליך המעבר מהתיכון אל האוניברסיטה ולבסוף תהליך הלימודים וההצלחה בלימודים. בכל אחד מהשלבים נבדק הקשר להשכלת ההורים, למעורבותם, להדרכה, לרמת האתגור של התלמידים ולכישורי הלמידה שלהם. ציפיות הסטודנט או התלמיד נובעות במידה רבה מציפיות ההורים כלפיו (כהן-גבול, פרנקוביץ וריינפלד, 2001) ונמצאות בהלימה למעורבותם, לכישורי הלמידה שהם מעניקים לתלמידים באמצעות הדרכה ולתרומה שלהם לאתגור התלמיד. באמצעות השתתפותם של סטודנטים מדור ראשון של השכלה בפעילויות שמחוץ לקורסים הרשמיים הם רוכשים כישורים ומשלימים פערים אל מול יתר הסטודנטים (Hans-Vaugen, 2004). חלק מהתלמידים שבאים מבתים שבהם ההורים השכלה נמוכה, הינם בעלי אמצעים כלכליים נחותים, רבים מהם נאלצים לעבוד בתקופת הלימודים ולרוב הם אינם מתגוררים במעונות בסביבת קמפוס הלימודים כמו אחרים. Shah ו-Sewell מציינים את המצב הסוציו-אקונומי של המשפחות כגורם מכריע בקבלה ללימודים. אחוז התלמידים הממשיכים ללימודים גבוהים לאחר התיכון גבוה במידה ניכרת אצל אלו

שבאים ממשפחות במעמד סוציו-אקונומי גבוה לעומת אלו ממעמד נמוך. Shah ו-Sewell בודקים את הקשר בין מעמד סוציו-אקונומי לאינטליגנציה ומוצאים כי עד לשלב הקבלה לקולג', על בנות משפיע יותר המצב הסוציו-אקונומי ואילו אצל בנים, משפיעה יותר האינטליגנציה. לאחר הקבלה ובמהלך הלימודים, השפעת האינטליגנציה היא המכריעה בהערכת הסיכוי להצלחה ולא המצב הסוציו-אקונומי.

2.4 ההקשר המזרחי

ביטון במאמרה (2011) מרחיבה אודות הפלייתם ונחיתותם המעמדית של בני עדות במזרח "כמעט בכל מדד של מוביליות חברתית". היא מספקת מספר דוגמאות "לשיטתיות" של הפליה זו: הבדלים של עשרות אחוזים במספר הזכאים לתעודת בגרות בין ערים שבהן האוכלוסייה היא בעיקר אשכנזית לבין ערים שבהן הרוב המכריע הוא מזרחי כעיירות פיתוח (סבירסקי, קונור אטיאס ואבו-חלא, 2009; קונור-אטיאס וגרמש (2012); בתחום החינוך הגבוה: 24% אחוזים מהיהודים הלומדים לתואר אקדמי ראשון הם ממוצא אסיה/אפריקה. חלקם של אלו קטן יחסית באוניברסיטאות (19%) וגדול יחסית במכללות האקדמיות לחינוך (29%). 30% מהיהודים הלומדים לתואר אקדמי ראשון הם ממוצא אסיה/אפריקה. חלקם של יוצאי אירופה/אמריקה גבוה יחסית באוניברסיטאות (16%), לעומת 9% מהסטודנטים במכללות האקדמיות לחינוך (למ"ס, 2012). כמו כן, מחקר מגלה כי הסיכויים של אשכנזים להתקבל לריאיון עבודה גדול מזה של המזרחים ב-34% (ששון, 2006). כפועל יוצא בולטים פערי השכר בין הקבוצות (סבירסקי, קונור אטיאס ואופיר, 2014), שיעור העוני בקרב המזרחים גדול פי שלושה מאשר אצל האשכנזים, והשסע העדתי אשר נדון מזה עשרות שנים בחברה הישראלית מזוהה עם אי השוויון המעמדי (ג'רבי ולוי, 2000).

על אף כל זאת, מציינת ביטון, מאחר והפליה זו הינה "דה-פקטו" בלבד, ואיננה "דה-יורה", היא טרם עוגנה בחקיקה רשמית ולכן למעשה איננה מטופלת. מאפיין שני של הפליה זו, נוגע לעובדה כי בני עדות המזרח אינם מובחנים דיים, כמו הציבור הערבי, על מנת לקבל טיפול הולם במצבם המיוחד, בדרכם לזכות בחיים שוויוניים בחברה.

כאמור, במטרה לבחון את הגורמים השונים אשר עשויים להשפיע על רכישה או אי רכישה של השכלה אקדמית, עבודה זו בוחנת מיהם בעלי ההשכלה האקדמית, בדגש על ההקשר העדתי.

3. השערת המחקר

ההשערה המרכזית היא כי קיים קשר חיובי מובהק בין השכלת ההורים והשכלת הילדים. לילדים להורים אקדמאים יש סיכוי רב יותר להשיג תעודה אקדמית. השערה זו מבוססת על ממצאים שנאספו במדינות שונות.

כמו כן, ניתן לשער כי למוצא ולארץ הלידה לא תהיה השפעה על השכלת הילדים, וניתוח רב משתני יראה כי גורם זה כשלעצמו אינו מסביר או מנבא את השכלה הילד.

4. ממצאים

מקור הנתונים הוא הסקר החברתי 2011, אשר עסק בהרחבה בנושא למידה לאורך החיים. הסקר מאפשר מדי שנה מגוון רחב של נתונים גיאוגרפיים, דמוגרפיים וסוציו-אקונומיים אודות האוכלוסייה הקבועה בישראל בגיל 20 ומעלה, ומנתוני הסקר ניתן לבחון את נושא ההשכלה לעמקו, כולל המימד הבין-דורי כפי שמתבקש בעבודה זו.

בפרק זה אציג נתונים מתוך הסקר החברתי 2011, לגבי השכלת הילדים, השכלת ההורים, הכנסה, דת, מוצא, אזור מגורים, השכלת בני זוג ועוד. לאחר מכן, בפיקוח של משתנים דמוגרפיים וסוציו-אקונומיים, נבקש למצוא מהם הגורמים המגבירים את סיכוייו של אדם להיות בעל השכלה, תוך דגש על שני המשתנים המסבירים שצוינו לע

ל. אציג מודלים סטטיסטיים לבחינת הקשר בין השכלת הורים לבין השכלת הילדים, ואת חלקו של משתנה המוצא בהסבר. המוצא נתפס גם הוא כ'מורשת' של הורים לילדיהם בקונטקסט הבין-דורי. המודל מבוסס על הסקר החברתי לשנת 2011 שכותרתו: למידה לאורך החיים.

4.1 סטטיסטיקה תיאורית

בקרב תושבי ישראל בני 25² ומעלה, ל-20% השכלה נמוכה מתיכונית, 17% סיימו ב"ס תיכון ללא תעודת בגרות, 34% הם בעלי תעודת בגרות או תעודת סיום של ב"ס על תיכון (לא תעודה אקדמית), 18% בעלי תואר ראשון ו-12% בעלי תואר שני או שלישי.

4.1.1 השכלה ותכונות דמוגרפיות

רמת ההשכלה שונה בין המינים: בגיל 25-44, ל-27% מהגברים ול-39% מהנשים תעודה אקדמית; בגיל 45 ואילך דומה שיעור האקדמאים בין שני המינים: בגיל 45-64 שיעור האקדמאים הוא 30% מהגברים ו-29% מהנשים הם אקדמאים; בגיל 65 ומעלה 22% מגברים ו-20% מהנשים הם בעלי תעודה אקדמית.

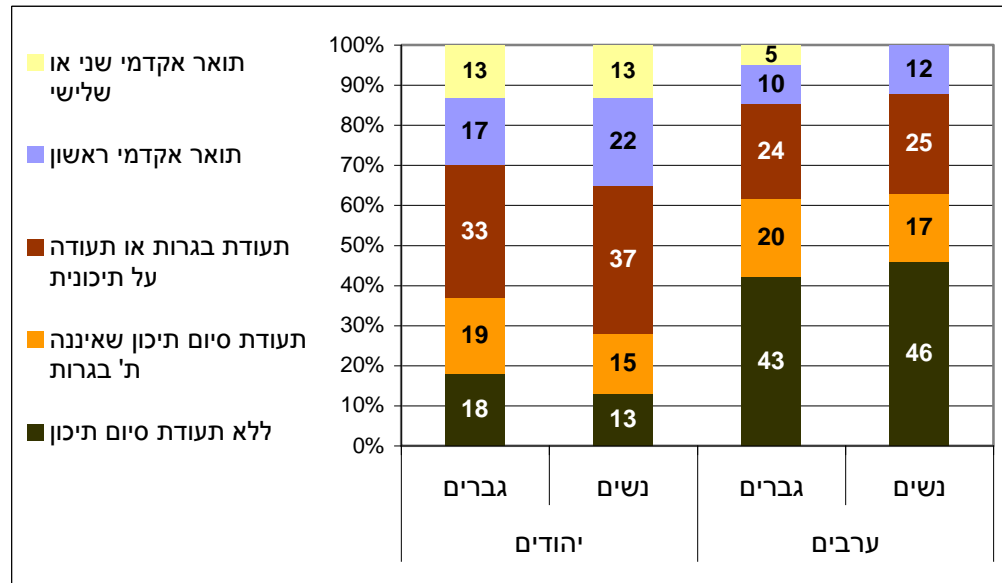
לוח 1. רמת השכלה לפי גיל ומין, אחוזים

בני 65 ומעלה		בני 64-45		בני 44-25		סה"כ	
נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	גברים		
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	סה"כ
38.2	38.8	19.1	22.5	8.1	15.4	19.8	ללא תעודת סיום תיכון
11.0	15.9	17.1	19.4	15.3	20.6	17.2	תעודת סיום תיכון שאיננה ת' בגרות
30.3	23.0	34.7	27.9	38.2	36.7	33.5	תעודת בגרות או תעודה על תיכונית
8.2	6.5	15.9	14.3	28.7	19.7	18.1	תואר אקדמי ראשון
12.1	15.2	13.3	15.9	9.6	7.6	11.5	תואר אקדמי שני או שלישי

ניכר פער ברמת ההשכלה בין קבוצות האוכלוסייה: 33% מהיהודים בגיל 25 ומעלה הם אקדמאים לעומת 13% מהערבים. 15% מהיהודים לא סיימו תיכון, לעומת 44% מהערבים. פערים מגדריים ברמת ההשכלה גדולים יותר בקרב היהודים מאשר בקרב הערבים. בקרב היהודים נשים משכילות יותר מגברים (35% מהנשים הן אקדמאיות לעומת 30% מהגברים) ובקרב הערבים הגברים משכילים יותר (15% מהגברים הם אקדמאים לעומת 12% מהנשים).

² בני 20-24 לא נכללו משום שרבים מהם טרם הספיקו לרכוש השכלה גבוהה.

תרשים 1. רמת השכלה של בני 25 ומעלה לפי קבוצת אוכלוסייה

בקרב הצעירים בגיל 25-44, התמונה שונה והנשים הערביות משכילות יותר מהגברים הערבים: שיעור האקדמאים הוא 19% בקרב הנשים לעומת 12% בקרב הגברים.

בקרב היהודים בכל קבוצות הגיל, שיעור האקדמאים בקרב החילוניים גבוה יותר מאשר בקרב מסורתיים, דתיים וחרדים. בקרב בני 25-44 שיעור האקדמאים הוא 47% מהחילוניים, 31% מהמסורתיים, 43% מהדתיים ו-11% מהחרדים.

ניתן להבחין בשונות בין הקבוצות שנבחנו לעיל, לא רק ברמת השכלתן, אלא גם בדעותיהן לגבי חשיבות ההשכלה להצלחה בחיים (למ"ס, 2011): מבוגרים מעריכים את חשיבות ההשכלה יותר מאשר צעירים, ובקרב האוכלוסייה בגיל 45 ומעלה 62% סבורים כי היא "חשובה מאוד" (לעומת 55% בקרב בני 20-44); ערבים מקנים חשיבות רבה יותר להשכלה האקדמית (82% מהערבים לעומת 53% מהיהודים סבורים כי ההשכלה "חשובה מאוד"); דתיים, מסורתיים וחילוניים מעריכים את ההשכלה כחשובה מאוד בשיעור גבוה פי 2 ויותר מאשר חרדים (57% לעומת 22% בהתאמה).

השכלה ומוצא

אבחנה לפי מוצא, יהודים בני 25-44³:

בקרב יוצאי אסיה-אפריקה (ילידי אסיה-אפריקה או ילידי ישראל ששני הוריהם ילידי אסיה אפריקה) - 29% אקדמאים; בקרב יוצאי אירופה-אמריקה¹ (ילידי אירופה-אמריקה או ילידי ישראל ששני הוריהם ילידי אירופה-אמריקה) השיעור הגבוה ביותר של בעלי תואר אקדמי - 47% אקדמאים; בקרב ילידי ישראל ממוצא מעורב (שהוריהם ממוצא שונה) - 42% אקדמאים; בקרב ילידי ישראל שהוריהם ילידי ישראל 35% אקדמאים; בקרב ילידי בריה"מ לשעבר עולי 1990 ואילך - 34% אקדמאים, שיעור נמוך יחסית לשיעור האקדמאים בדור הוריהם (44% מהאבות ו-47% מהאמהות של עולים אלה אקדמאים).

בקרב ילידי אירופה-אמריקה ואלה שלפחות אחד מהוריהם יליד אירופה-אמריקה, שיעור האקדמאים הוא 45% ויותר. זאת לעומת יתר הקבוצות ששיעור האקדמאים בהן נע בטווח שבין 20%-37%.

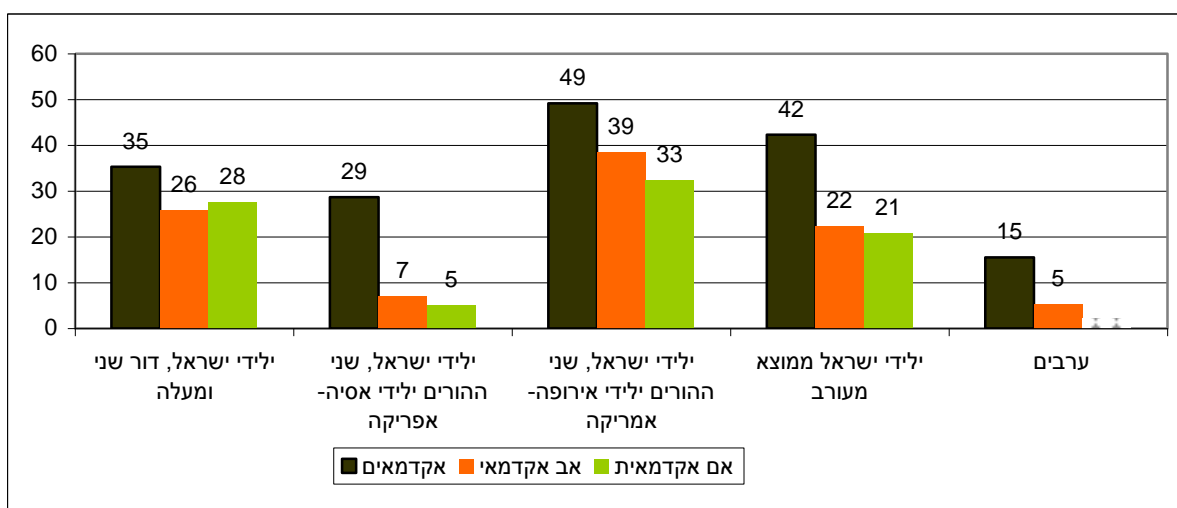
לוח 2. יהודים בני 25-44 לפי מוצא והשכלה, אחוזים

מוצא	אומדן באלפים	מזה: אחוז בעלי תואר אקדמי
אב ואם ילידי ישראל	422.3	35.3
אב ואם ילידי אסיה-אפריקה	318.4	28.8
אב ואם ילידי אירופה-אמריקה	116.4	49.6
אב יליד אס' -אפ' אם ילידת איר' -אמ'	38.7	45.0
אב יליד איר' -אמ' אם ילידת אס' -אפ'		
אב יליד ישראל אם ילידת אס' -אפ'	72.2	36.3
אב יליד ישראל אם ילידת איר' -אמ'	73.6	49.8
אב יליד אס' -אפ' אם ילידת ישראל	115.9	37.4
אב יליד איר' -אמ' אם ילידת ישראל	97.5	44.9
ילידי אסיה-אפריקה	42.7	31.4
ילידי אירופה-אמריקה	89.7	46.2
ילידי בריה"מ שעלו ב-1990 ואילך	200.0	34.2

³ קבוצת הגיל נקבעה עד גיל 44 על מנת לכלול אוכלוסייה צעירה עד כמה שניתן מקרב ילידי ישראל, שאצלם יבשת לידת ההורים רלוונטית לנושא ועשויה להשפיע יותר.

ילידי אירופה אמריקה וילידי ישראל שהוריהם מאירופה-אמריקה - להם ולהוריהם השיעור הגבוה ביותר של בעלי השכלה אקדמית. בקרב ילידי ישראל שהוריהם ילידי אסיה-אפריקה, 29% אקדמאים; בקרב ילידי ישראל שהוריהם ילידי אירופה-אמריקה, 49% אקדמאים, ל-39% אב אקדמאי ול-33% אם אקדמאית (ראה תרשים 2).

תרשים 2. השכלה של יהודים ילידי ישראל בני 25-44 והוריהם, לפי מוצא, אחוזים

גם בקרב ילידי אירופה-אמריקה⁴ שיעור האקדמאים גבוה יחסית - 45%, כאשר בקרב ילידי אסיה-אפריקה שיעור האקדמאים עומד על 30%.

כשליש (34%) מילידי בריה"מ לשעבר בגילים אלה (25-44) הם בעלי תעודה אקדמית, בדומה לאלה שאינם ילידי בריה"מ (33%). בגיל 45 ומעלה, שיעור האקדמאים בקרב ילידי בריה"מ גבוה יותר מאשר בקרב הצעירים שבהם ועומד על 46%, ואילו בקרב אלה שאינם ילידי בריה"מ, שיעור האקדמאים נמוך יותר בגיל 45 ומעלה (21%) מאשר בגילים הצעירים יותר.

השכלה של בני 45 ומעלה שאינם ילידי ישראל, תלויה בדפוסי רכישת ההשכלה בארץ המוצא, בעוד שבקרב הצעירים בני 25-44, רבים השלימו השכלה תיכונית בישראל ודפוסי רכישת ההשכלה שלהם יהיו דומים יותר לאלה של ילידי ישראל.

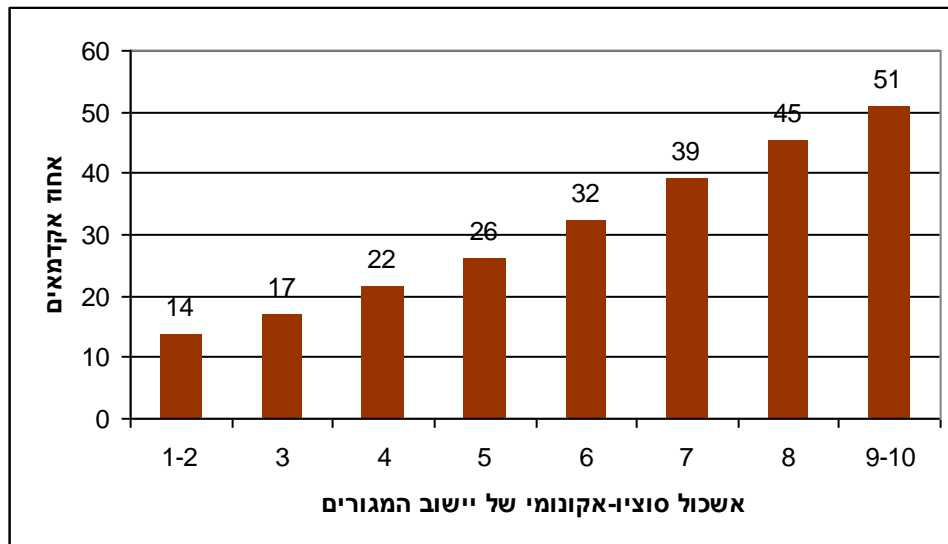
⁴ לא כולל עולי 1990 ואילך מבריה"מ לשעבר.

4.1.2 השכלה ומצב חברתי-כלכלי

המצב הסוציו-אקונומי של האוכלוסייה (לפי יישוב המגורים), מראה תמונה ברורה של עלייה בשכיחות האקדמאים במעלה העשירונים, ובעשירונים הגבוהים (8-10) שיעור האקדמאים (47%) הוא פי שלושה מאשר בעשירונים הנמוכים (עשירונים 1-3, עם 15% אקדמאים).

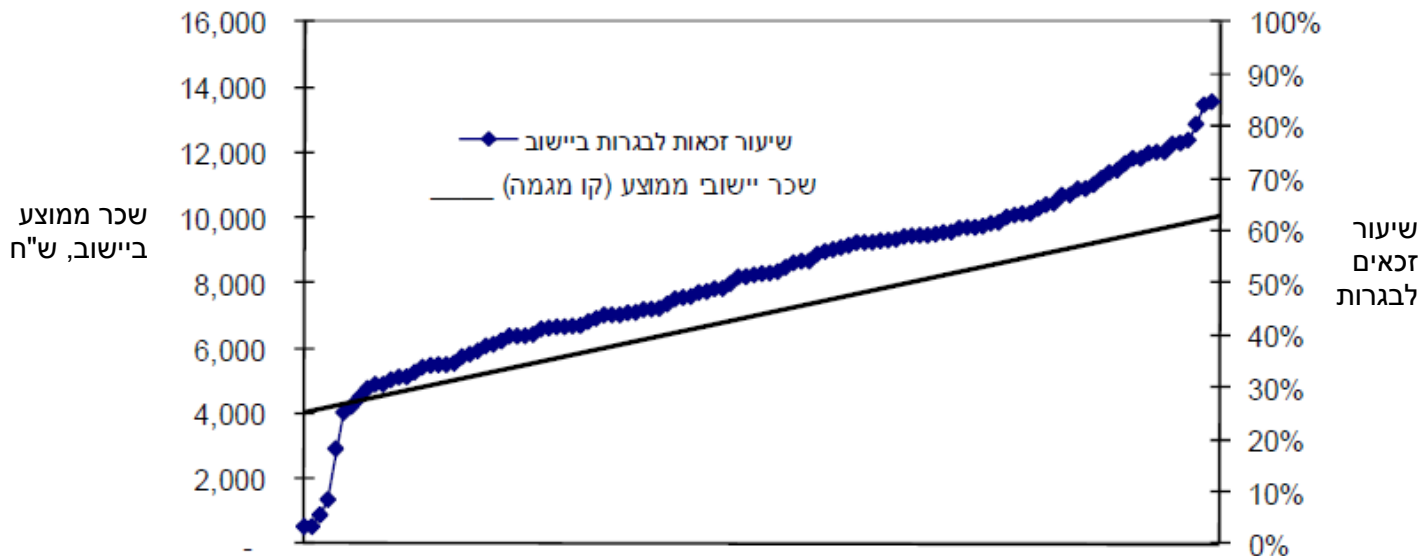
יחד עם זאת אציין כי אחוז האקדמאים הוא אחד המדדים המרכזיים בסיווג הרשויות המקומיות לרמה חברתית-כלכלית, כך שמגמה זו בחלקה נובעת משיטת הסיווג.

תרשים 3. אחוז אקדמאים בגיל 25 ומעלה, לפי אשכול סוציו-אקונומי של יישוב המגורים

נתונים דומים נמצאו בעיבוד של קונוס-אטיאס וגרמש (2012, עמ' 14) ממקורות שונים, לגבי שיעור הזכאות לתעודת בגרות: ביישובים שבהם רמת ההכנסה הממוצעת נמוכה, שיעור הזכאות לתעודת בגרות בקרב בני 17 נמוך, ואילו ביישובים שבהם רמת ההכנסה הממוצעת גבוהה שיעור הזכאות לתעודת בגרות גבוה.

תרשים 4. שיעור הזכאות לתעודת בגרות בקרב בני/ות 17 ביישוב 2010, והשכר הממוצע ביישוב, בש"ח, 2009

הערות:

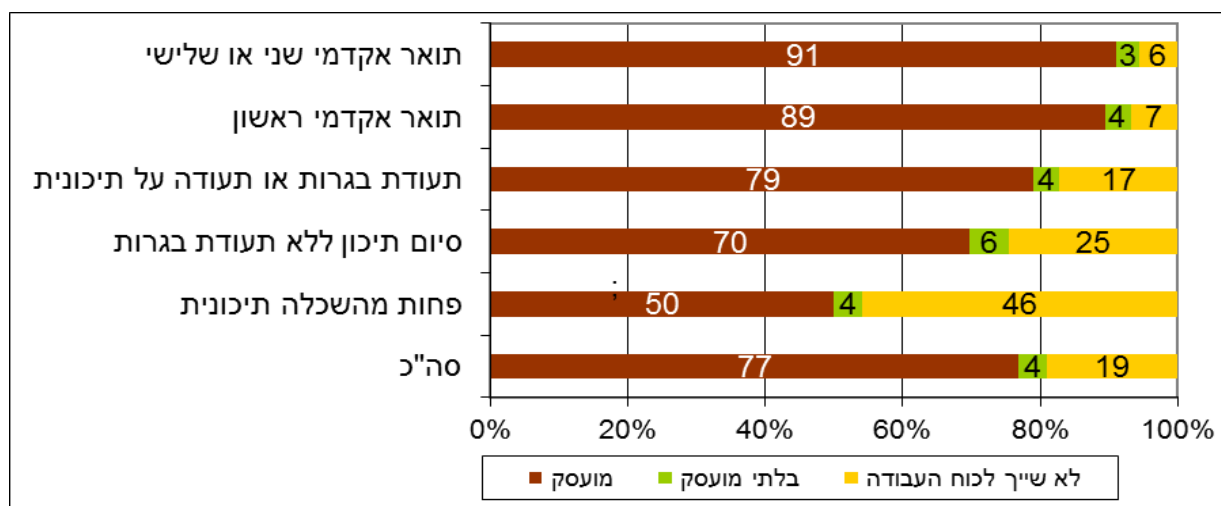
1. הנתונים אינם כוללים את המועצות האזוריות ואת היישובים כוכב יאיר ושוהם עקב סיכוי לטעות דגימה.
 2. נתוני ציר השכר היישובי הממוצע חושב על ידי קו מגמה לינארי.
 3. נתוני השכר היישובי לשנת 2009 הם הנתונים המעודכנים ביותר שיש.
- מקורות:** עיבוד של מרכז אדוה מתוך משרד החינוך התרבות והספורט, המינהל הפדגוגי, אגף הבחינות, נתוני בחינות בגרות, שנים שונות; המוסד לביטוח לאומי, מינהל המחקר והתכנון, ממוצעי שכר והכנסה לפי יישוב ולפי משתנים כלכליים שונים, 2009, אוקטובר 2011.

4.1.3 השכלה, תעסוקה והכנסה

בגילי העבודה העיקריים 25-54, נמצאו בסקר החברתי 77% מועסקים בשנת 2011, 4% בלתי מועסקים ו-19% לא שייכים לכוח העבודה⁵. אולם ככל שרמת ההשכלה גבוהה יותר, עולה באופן מובהק שיעור המועסקים: ברמת השכלה נמוכה מסיום תיכון - מחצית מועסקים, בקרב מסיימי תיכון ללא תעודת בגרות קופץ שיעור המועסקים ל-70%, ובקרב בעלי תואר אקדמי מגיע שיעור המועסקים ל-90%.

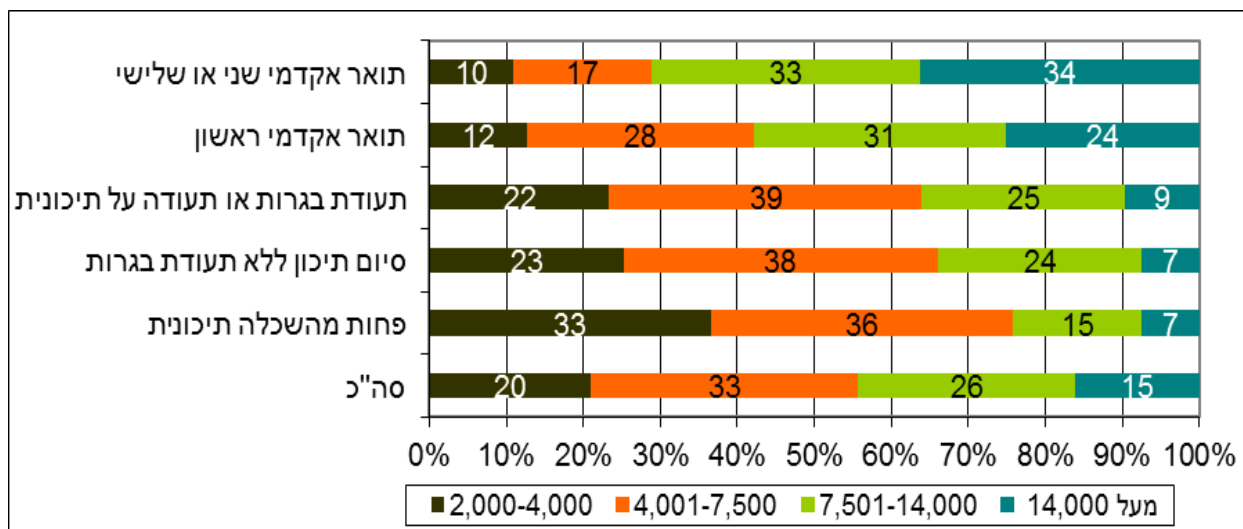
⁵ בסקר כוח אדם של הלמ"ס נמצאו 75% מועסקים בגילים אלה (בכוח העבודה האזרחי), ראו עמ' 4 בלוח שבקישור: http://www.cbs.gov.il/publications13/1504/pdf/t01_01.pdf

תרשים 5. בני 25-54 לפי רמת השכלה ומצב תעסוקה, 2011

כאמור, קיים קשר חיובי בין רמת השכלה לבין שיעור תעסוקה, כאשר 90% מהאקדמאים בגילי עבודה עיקריים מועסקים, ואילו רק מחצית מאלה שהשכלתם נמוכה מסיום תיכון. אולם אין די בכך על מנת להסיק לגבי רמת החיים המתאפשרת לפרט, מעצם היותו מועסק. שלישי (33%) מהמועסקים בני 25 ומעלה שהשכלתם נמוכה מסיום תיכון – הכנסתם מעבודה אינה עולה על 4,000 ₪. שיעור זה גבוה פי שלושה משיעור האקדמאים המשתכרים ברמה זו. מרבית בעלי תואר ראשון (55%) ותואר שני (67%) משתכרים מעל 7,500 ₪, לעומת 31% מיתר קבוצות ההשכלה. 22% בלבד מאלה שהשכלתם נמוכה מסיום תיכון משתכרים מעל 7,500 ₪.

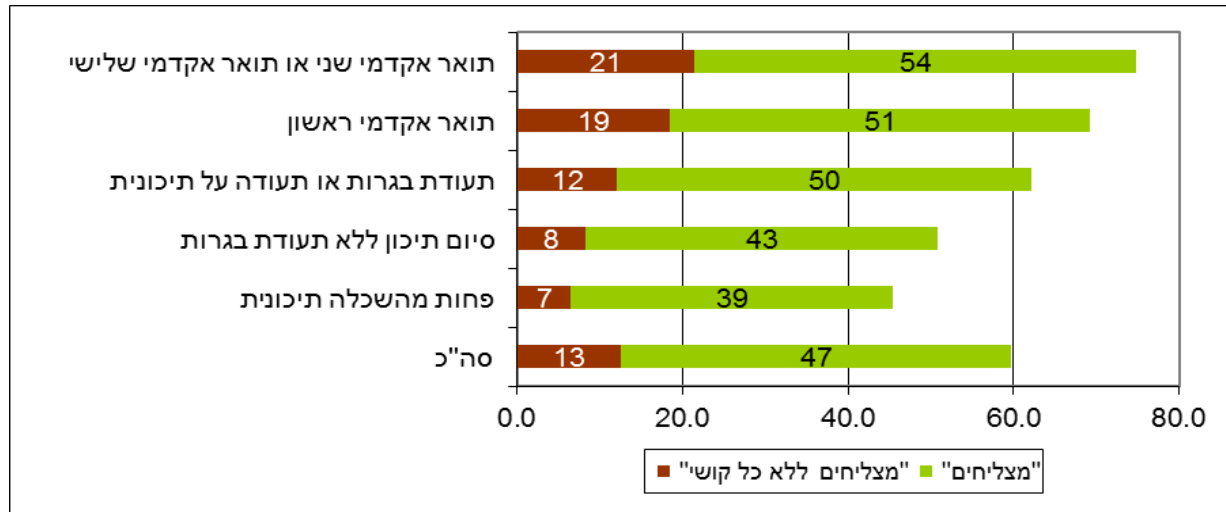
תרשים 6. מועסקים בני 25 ומעלה, לפי השכלה ולפי הכנסה אישית ברוטו לחודש מעבודה

נתוני ההכנסה קשורים כמובן קשר ישיר במשלחי היד, שהוא כשלעצמו פועל יוצא של רמת השכלה.

מדד מצרפי לרמת חיים של הפרטים הוא המאזן התקציבי של משקי הבית, וככל שרמת ההשכלה עולה, עולה שיעור המדווחים כי הם מכסים את הוצאותיהם החודשיות⁶. בקרב בני 25 ומעלה בעלי השכלה אקדמית, שיעור המכסים את הוצאותיהם החודשיות גבוה מ-70%, לעומת 46% מאלה שלא סיימו תיכון.

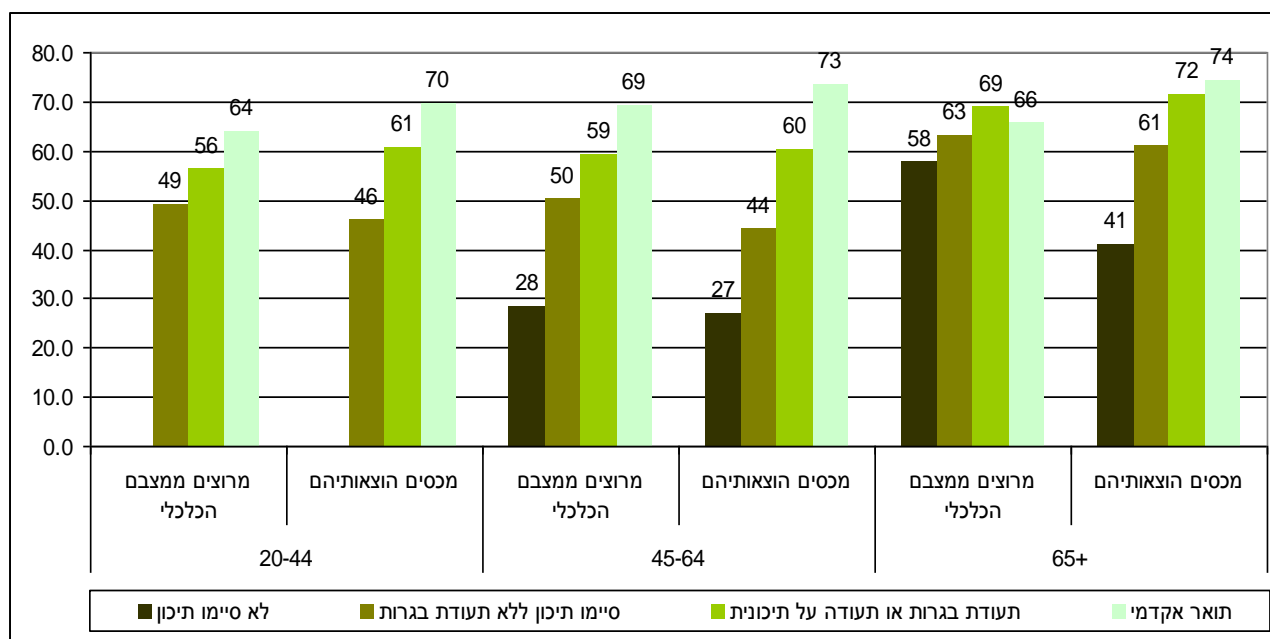
תרשים 7. בני 25 ומעלה לפי רמת השכלה ולפי היכולת לכסות הוצאות חודשיות

ההכנסה והיכולת לכסות הוצאות חודשיות עולה עם רמת ההשכלה, כך גם שביעות הרצון מהמצב הכלכלי. בכל קבוצות הגיל בעלי השכלה גבוהה מרוצים יותר ממצבם הכלכלי. המימד הסובייקטיבי משלים את תמונת המצב הכלכלי: הן בפועל, כמשתקף בהכנסה ובכיסוי הוצאות, והן ברמת התפישה וההערכה על ידי הפרטים בחברה. עם זאת, נראה כי בגיל 65 ומעלה, הקשר בין שביעות הרצון מהמצב הכלכלי ורמת ההשכלה הוא חלש יותר.

⁶ יכולת של בני משק הבית לכסות את כלל הוצאות החודשיות של משק הבית.

תרשים 8. מרוצים ממצבם הכלכלי ומכסים הוצאותיהם החודשיות לפי גיל והשכלה

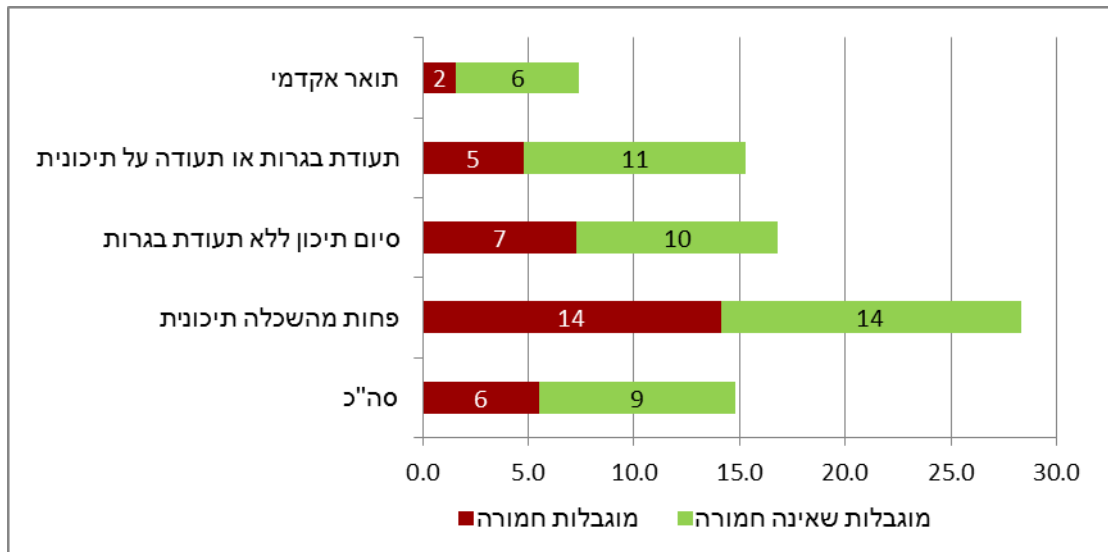
התכונות הכלכליות של הפרט מתואמות עם רמת השכלתו, אולם הקשר הסיבתי בין שני הגורמים – השכלה ומצב כלכלי – הינו דו-כיווני. כלומר, רכישת ההשכלה, מצד אחד, דורשת משאבים אשר לא בהכרח עומדים לרשות אוכלוסיות חלשות ובעלי שכר נמוך, ומצד שני, כפי שצוין ברקע לעבודה זו, ההשכלה מאפשרת רווחה כלכלית. על קשרים אלה משפיע הרקע התרבותי של הפרט ולכן, ההסתכלות הבין-דורית יכולה להסביר משהו במעגל שתיארת.

4.1.4 השכלה ומצב בריאות

מחקרים רבים מעידים על ההשלכות שיש למצב בריאותי ולמוגבלות בתפקוד על הסיכויים לעבוד וליהנות מאיכות חיים טובה. הנתונים מראים כי ההשכלה, כמשתנה מתווך ליכולת השתכרות גבוהה, קשורה במצב בריאותי ובקרב בני 25-54 שלא סיימו תיכון, 28% הם בעלי מוגבלות (בעיה בריאותית או פיזית מתמשכת⁷ אשר מפריעה להם בתפקוד יומיומי). זהו שיעור גבוה פי 3.5 מאשר בקרב בעלי השכלה אקדמית (8%). מוגבלות עלולה להוות גורם לאי-רכישת השכלה בגלל העדר נגישות של מוסדות השכלה, או בעקבות היעדר יכולת כלכלית.

⁷ בעיה בריאותית הקיימת הנמשכת 6 חודשים ויותר.

תרשים 9. בני 25-54 לפי רמת השכלה ולפי בעיות בתפקוד יומיומי

4.1.5 השכלה במבט בין-דורי

מרבית ההורים⁸ (77%) מעוניינים שילדיהם ירכשו השכלה אקדמית (כאשר שיעור ההשכלה האקדמית בקרב ההורים עומד על 31%). השיעור גבוה במיוחד בקרב בעלי השכלה אקדמית: 84% מבעלי תואר ראשון ו-86% מבעלי תואר שני או שלישי היו רוצים שילדיהם ירכשו השכלה אקדמית. אולם גם אלה שלא סיימו תיכון, מרביתם מעוניינים בתואר אקדמי עבור ילדיהם (66%).

ואכן, יש קשר חיובי בין רמת ההשכלה של ישראלים בני 25 ומעלה לבין השכלת הוריהם. ל-30% מבעלי תואר ראשון ול-40% מבעלי תואר שני או שלישי יש אב אקדמאי; ל-24% מבעלי תואר ראשון ול-35% מבעלי תואר שני או שלישי יש אם אקדמאית. מאלה שלא סיימו תיכון: ל-77% מהם אב שלא סיים תיכון, ל-80% מהם אם שלא סיימה תיכון, ול-3% מהם בלבד אב או אם בעלי תואר אקדמי.

⁸ הורים שיש להם ילדים עד גיל 24 במשק הבית.

לוח 3. בני 25 ומעלה לפי השכלה, השכלת אב והשכלת אם, אחוזים

תעודה גבוהה					
תואר אקדמי שני או שלישי	תואר אקדמי ראשון	תעודת בגרות או תעודה על תיכונית	תעודת סיום תיכון שאיננה ת' בגרות	ללא תעודת סיום תיכון	
224.5	242.4	390.1	337.4	887.7	תעודה גבוהה של אב מספרים מוחלטים באלפים
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	תעודה גבוהה של אב אחוזים
22.4	28.8	39.6	51.7	76.8	ללא תעודת סיום תיכון
11.6	15.0	15.4	19.9	3.6	תעודת סיום תיכון שאיננה ת' בגרות
21.1	20.1	19.4	8.2	2.9	תעודת בגרות או תעודה על תיכונית
40.2	30.0	14.7	4.7	2.5	תואר אקדמי
4.7	6.1	10.9	15.5	14.2	לא ידוע
206.5	224.0	501.6	356.3	793.7	תעודה גבוהה של אם מספרים מוחלטים באלפים
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	תעודה גבוהה של אם אחוזים
22.7	27.9	39.6	56.0	79.5	ללא תעודת סיום תיכון
13.6	17.7	17.6	18.3	3.4	תעודת סיום תיכון שאיננה ת' בגרות
25.4	25.6	23.4	8.9	5.2	תעודת בגרות או תעודה על תיכונית
34.8	24.4	12.4	4.0	..	תואר אקדמי
3.5	4.4	7.0	12.8	10.0	לא ידוע

השכלה, השכלת הורים ומוצא

הסטטיסטיקה התיאורית מצביעה על שיעור נמוך יחסית של אקדמאים בקרב יוצאי אסיה-אפריקה. אולם לכאורה, כאשר מדובר בילידי ישראל ניתן היה לצפות לפער מצומצם בין שתי קבוצות המוצא, מבחינת שיעור האקדמאים. מי שהתחנכו במערכת החינוך הישראלית אשר זמינה ונגישה לכל אזרח היו אמורים להתברג במערכת ההשכלה האקדמית בשיעורים דומים, ללא תלות במוצא הוריהם. אולם הנתונים מראים אחרת.

שיעור האקדמאים בקרב יהודים ילידי ישראל בני 25-44, ששני ההורים ילידי אסיה-אפריקה, הוא 29% לעומת 49% בקרב אלה שהוריהם ילידי אירופה אמריקה.

לוח 4. השכלה של יהודים ילידי ישראל בני 25-44 והוריהם, לפי מוצא, אחוזים

אם אקדמאית	אב אקדמאי	אקדמאים	
27.6	25.9	35.3	ילידי ישראל, שני ההורים ילידי ישראל
5.1	7.1	28.7	ילידי ישראל, שני ההורים ילידי אסיה-אפריקה
32.5	38.6	49.1	ילידי ישראל, שני ההורים ילידי אירופה-אמריקה
20.8	22.3	42.3	ילידי ישראל ממוצא מעורב

ההסברים האפשריים לפער זה נעוצים בגורמים שונים. אחד, מגבלת המשאבים הכלכליים שעמדו לרשות הצעירים בעת שרכישה השכלה גבוהה עמדה על הפרק. גורם שני הוא החשיבות שצעירים והוריהם ייחסו לרכישת השכלה אקדמית. גורם שלישי הוא נגישות המוסדות להשכלה גבוהה, כאשר ברקע עומד הפער בהישגים לימודיים בתיכון, לטובת בנים ליוצאי אירופה-אמריקה, ושיעור גבוה של זכאות לבגרות אשר מהווה למעשה תנאי סף ללימודים אקדמיים.

במסגרת הסקר נשאלו שאלות לגבי עמדות בנושא השכלה, ומעניין לבדוק איזו השכלה היו רוצים הוריהם של ילידי ישראל עבור ילדיהם. על אף שמדובר בהורים לילדים צעירים יותר (הורים שיש להם ילדים עד גיל 24 במשק הבית), הציפיות לגבי השכלת הילדים אינן עולות בקנה אחד עם הממצאים שתוארו לעיל: ילידי אסיה-אפריקה מבקשים עבור ילדיהם השכלה אקדמית בשיעורים דומים ואף גבוהים יותר מילידי אירופה-אמריקה (20% לעומת 17% בהתאמה).

לוח 5. יהודים ילידי חו"ל בני 45 ומעלה* לפי ציפיות לרמת השכלה של הילדים, אחוזים

מצפים שילדיהם ירכשו השכלה לא אקדמית או תעודת מקצוע	מצפים שילדיהם ירכשו תואר אקדמי	
79.6	20.4	ילידי אסיה-אפריקה
82.9	17.1	ילידי אירופה-אמריקה
83.4	16.6	ילידי ברית המועצות שעלו בשנת 1990 ואילך

* שיש להם ילדים עד גיל 24 במשק הבית.

התמונה המתקבלת היא רב ממדית, ונראה כי יש **קשר** בין רמת השכלה לבין מצב כלכלי, השכלת הורים ומוצא. זיהוי המשתנים שניתן לייחס להם **תרומה** לרמת ההשכלה, ייערך באמצעות ניתוח רב משתני.

4.2 ניתוח רב-משתני

בקובץ הסקר החברתי 2011 ישנן 7,064 רשומות המייצגות כ-4.9 מיליון אנשים בגיל 20 ומעלה באוכלוסייה הקבועה בישראל.

המשתנה התלוי הוא רכישת השכלה אקדמית. בניתוח הרב משתני שיוצג בפרק זה, המשתנה השכלה הוגדר כמשתנה תלוי בינארי, כאשר –

1 = בעל השכלה אקדמית (אחת משלוש האפשרויות: תואר אקדמי ראשון או תואר מקביל; תואר אקדמי שני או תואר מקביל; תואר אקדמי שלישי או תואר מקביל). בסך הכל 1,965 אקדמאים אותרו בסקר.

0 = אדם אינו אקדמאי (לא למד כלל במוסד לימודים, למד ללא שום תעודה או קיבל תעודה שאינה תואר אקדמי). בסך הכל 5,099 לא אקדמאים אותרו בסקר.

המשתנים שהוגדרו כמשתנים מסבירים לסיכויים להיות אקדמאי הם:

משתנים דמוגרפיים:

1. מין: גבר (1), אישה (0)
2. גיל: משתנה רציף
3. גיל בריבוע: משתנה רציף
4. לאום (קבוצת אוכלוסייה): יהודי (1), ערבי (0).
5. רמת דתיות יהודים: חרדי (1), לא חרדי (0).
6. מוצא:

 - א. ישראלי: ילידי ישראל ששני הוריהם ילידי ישראל.
 - ב. מזרחי: ילידי אסיה-אפריקה, וילידי ישראל ששני הוריהם ילידי אסיה-אפריקה.
 - ג. אשכנזי: ילידי אירופה-אמריקה, וילידי ישראל ששני הוריהם ילידי אירופה-אמריקה (כולל ילדים להורים ילידי בריה"מ לשעבר או שעלו לישראל לפני 1990).
 - ד. מעורב: ילידי ישראל שאחד מהוריהם יליד אסיה-אפריקה ושני יליד אירופה-אמריקה, או שאחד מהוריהם יליד ישראל והשני יליד חו"ל.
 - ה. עולי בריה"מ מ-1990 ואילך (לילידי בריה"מ לשעבר שעלו לפני 1990 נרשם מוצא אשכנזי).

השכלת הורים:

7. השכלת אב: בעל תעודה אקדמית (1), חסר תעודה אקדמית (0).
8. השכלה אם: בעלת תעודה אקדמית (1), חסרת תעודה אקדמית (0).

הניתוח הרגרסיוני נערך תוך שימוש במקדם הניפוח של הסקר:

מקדם הניפוח לכל פרט מחושב על בסיס אומדן מספר הנפשות באוכלוסייה המיוצגות על ידו, מוכפל במספר המשיבים בסקר חלקי אומדן האוכלוסייה. כלומר, המשקל של כל פרט משתנה בהתאם למתודולוגיית האמידה, אולם כל המשקלים נורמלו, והם מסתכמים למספר המשיבים (ולא לאומדן באוכלוסייה). האמידה נעשתה במודל רגרסיה לוגיסטית.

מודלים 1-3, עבור כל האוכלוסייה, מצביעים על סיכויים נמוכים יותר לגברים לרכוש השכלה אקדמית, מאשר לנשים (נמוכים ב-20%). סיכוייהם של יהודים לרכוש השכלה אקדמית הם פי שניים מסיכוייהם של הערבים, וסיכוייהם של ילדים להורה אקדמאי (בפיקוח על השכלת אחד ההורים) הם יותר מפי 4 גבוהים מאלה של יתר האוכלוסייה. כאשר מפקחים על השכלת האם והשכלת האב, מתקבל שהשכלה אקדמית של האם מעלה את הסיכויים לרכישת השכלה אקדמית פי 2, והשכלה אקדמית של האב מעלה בשיעור רב יותר את הסיכוי לרכוש השכלה אקדמית (פי 3).

לוח 6. השפעת משתנים דמוגרפיים והשכלת הורים על ההסתברות להיות אקדמאי, רגרסיה לוגיסטית (מנות יחס הסיכויים)

מודל 1	מודל 2	מודל 3	
***0.803	***0.804	***0.798	מין (גבר=1)
***1.179	***1.175	***1.186	גיל
***0.998	***0.998	***0.998	גיל בריבוע
***2.292	***2.325	***2.101	לאום (יהודי=1)
***4.226		***2.356	השכלת אם (אם אקדמאית=1)
	***4.628	***3.206	השכלה אב (אב אקדמאי=1)
0.101	0.115	0.1264	R-Square
0.680	0.698	0.709	C
7,064	7,064	7,064	N

המקור: סקר חברתי 2011, עיבודי המחברת.

הערות ללוח:

***, **, * מובהק ברמת מובהקות של 1%, 5% ו-10% בהתאמה.

יש לציין כי באומדן תרומת השכלת ההורים, באים לידי ביטוי גורמים רבים המזוהים עם משאבים כלכליים, נורמות תרבותיות וכד', כפי שנדון קודם לכן, כמו גם גורם המוצא אשר על פי רוב משותף להורים ולילדיהם.

יהודים

בקרב האוכלוסייה היהודית (לוח 7), ניכרת השפעת רמת הדתיות (חרדי לעומת יתר האוכלוסייה) והשפעת המוצא. נציין כי אין מדובר בהשפעה "רציפה" של רמת דתיות על כל גוניה, אלא על ההשפעה המיוחדת של היות הפרט שייך למגזר החרדי, מגזר אשר מתמקד יותר בלימודי קודש ופחות ברכישת השכלה אקדמית⁹. היות הפרט חרדי מפחית ב-70% את הסבירות להיות אקדמאי, ובפיקוח על המשתנים הדמוגרפיים הבסיסיים, לבני מוצא אסיה-אפריקה, הסיכויים להיות בעלי השכלה אקדמית נמוכים בשני שלישים מאשר סיכוייהם של אלה ממוצא ישראלי (מודל 4). פיקוח על השכלת שני ההורים (מודל 7), מותיר את סיכוייהם של יוצאי אסיה-אפריקה להיות בעלי השכלה אקדמית נמוכים ב-60% מאשר סיכוייהם של אלה ממוצא ישראלי. זאת כאשר ליוצאי אירופה אמריקה, לבני מוצא מעורב ולעולי בריה"מ אין השפעה מובהקת לעומת מוצא ישראלי כך שניתן לייחס להם את אותה "עדיפות" על פני יוצאי אסיה-אפריקה בסיכויים להיות אקדמאי, בדומה לבעלי מוצא ישראלי (רגרסיה לוגיסטית עם קבוצת התייחסות מוצא אסיה-אפריקה בנספח א').

להשכלת ההורים השפעה מובהקת על השכלת ילדיהם, גם בפיקוח על המוצא. בפיקוח על השכלת שני ההורים (מודל 7), אם אקדמאית מעלה את הסיכויים להיות אקדמאי פי 2, ואב אקדמאי מעלה את הסיכויים אף יותר (פי 2.8).

⁹ אבחנה דיכוטומית זו מניחה נטייה דומה של דתיים, מסורתיים וחילוניים לרכוש השכלה אקדמית.

לוח 7. השפעת משתנים דמוגרפיים (כולל מוצא) והשכלת הורים על ההסתברות להיות אקדמאי בקרב יהודים, רגרסיה לוגיסטית, מנות יחס הסיכויים

מודל 7	מודל 6	מודל 5	מודל 4	
***0.760	***0.776	***0.767	***0.783	מין (גבר=1)
***1.227	***1.218	***1.221	***1.199	גיל
***0.998	***0.998	***0.998	***0.998	גיל בריבוע
***0.276	***0.266	***0.274	***0.256	רמת דתיות (חרדי=1)
***0.403	***0.379	***0.388	***0.333	מוצא אסיה אפריקה (ק.ה. מוצא ישראלי)
0.993	0.984	1.080	1.107	מוצא אירופה-אמריקה (ק.ה. מוצא ישראלי)
1.215	1.187	1.203	1.132	מוצא מעורב (ק.ה. מוצא ישראלי)
0.942	1.016	1.032	*1.270	עלה מבריה"מ ב-1990 ואילך (ק.ה. מוצא ישראלי)
***2.089		***3.381		השכלת אם (אם אקדמאית=1)
***2.771	***3.737			השכלה אב (אב אקדמאי=1)
0.2212	0.2087	0.1927	0.1461	R-Square
0.737	0.734	0.713	0.698	C
5,960	5,960	5,960	5,960	N

המקור : סקר חברתי 2011, עיבודי המחברת.

הערות ללוח:

***, **, * מובהק ברמת מובהקות של 1%, 5% ו-10% בהתאמה.
ק.ה. – קבוצת התייחסות.

לצורך בחינת ההשפעה הצולבת של משתנה המוצא, עם השכלת ההורים, הורצה רגרסיה עם מספר אינטראקציות בין השכלה ההורים לבין קבוצות המוצא (לוח 8).

לוח 8. השפעת משתנים דמוגרפיים (כולל מוצא) והשכלת הורים על ההסתברות להיות אקדמאי בקרב יהודים, רגרסיה לוגיסטית, מנות יחס הסיכויים ואומדנים

מודל 8		
אומדנים	מנת יחס הסיכויים	
Estimates	Odds Ratio	
***-0.2747	***0.760	מין (גבר=1)
***0.2051	***1.228	גיל
***-0.00190	***0.998	גיל בריבוע
***-1.3190	***0.267	רמת דתיות (חרדי=1)
***-1.0445		מוצא אסיה-אפריקה (ק.ה. מוצא ישראלי)
0.0151		מוצא אירופה-אמריקה (ק.ה. מוצא ישראלי)
0.1442		מוצא מעורב (ק.ה. מוצא ישראלי)
-0.0916		עלה מבריה"מ ב-1990 ואילך
***0.6449		השכלת אם (אם אקדמאית=1)
**1.0267		השכלת אם*מוצא אסיה-אפריקה
0.0806		השכלת אם*מוצא אירופה-אמריקה
**0.3859		השכלת אם*מוצא מעורב
-0.1394		השכלת אם*עלה מבריה"מ ב-1990 ואילך
***0.9624		השכלה אב (אב אקדמאי=1)
0.6922		השכלת אב מוצא אסיה-אפריקה
-0.1038		השכלת אב* מוצא אירופה-אמריקה
-0.2224		השכלת אב*מוצא מעורב
0.2300		השכלת אב*עלה מבריה"מ ב-1990 ואילך
0.2261		R-Square
0.743		C
5,960		N

המקור : סקר חברתי 2011, עיבודי המחברת.

הערות ללוח:

***, **, * מובהק ברמת מובהקות של 1%, 5% ו-10% בהתאמה. ק.ה. – קבוצת התייחסות.

בבחינת ההשפעה השולית של ההשכלה, נתייחס לאומדים המתקבלים במודל 8. לוח 9 להלן מציג את הממצאים הבאים: ללא השכלה אקדמית של האם (השכלת אם=0), ההשפעה השולית בקרב מוצא אסיה-אפריקה היא -1.04, לעומת חוסר השפעה ביתר קבוצת המוצא (בהן התקבלו אומדנים לא מובהקים, דהיינו, השפעה זהה לזו שבקבוצת ההתייחסות).

במקרים שלאם יש השכלה אקדמית (השכלת אם=1), ההשפעה השולית היא 1.67 על בן מוצא אסיה-אפריקה להיות אקדמאי, לעומת 0.64 ביתר קבוצות המוצא.

המשמעות היא שתעודה אקדמית של אם, משפיעה בקרב יוצאי אסיה-אפריקה לרכוש השכלה אקדמית, הרבה יותר מאשר בקרב בני קבוצות המוצא האחרות. כאשר האם אינה בעלת תעודה אקדמית, אנו רואים השפעה שלילית חזקה יותר של מוצא על ההסתברות לרכוש תעודה אקדמית, בקרב יוצאי אסיה-אפריקה (-1.04), לעומת בני קבוצות המוצא האחרות.

גם כשבוחנים את תרומת השכלת האב, מתקבלת תמונה דומה: תעודה אקדמית של אב, תורמת לסבירות לרכוש תעודה אקדמית בקרב יוצאי אסיה-אפריקה, יותר מאשר בקרב קבוצות המוצא האחרות. ואילו בהיעדר תעודה אקדמית של אב, המוצא משפיע בכיוון שלילי באופן חזק יותר על הסיכויים לרכוש תעודה אקדמית, בקרב יוצאי אסיה-אפריקה (-1.04) מאשר בקרב קבוצות המוצא האחרות.

לוח 9. אומדנים וההשפעה השולית של השכלת ההורים, על הסיכויים להיות אקדמאי, לפי מוצא

עולי 1990 ואילך מבריה"מ	מוצא מעורב	מוצא אירופה-אמריקה	מוצא אסיה-אפריקה	
				השפעה שולית של השכלת האם:
לא מובהק	לא מובהק	לא מובהק	-1.0445	a. מוצא (ק.ה. מוצא ישראלי)
0.6449	0.6449	0.6449	0.6449	b. השכלת אם (אם אקדמית=1)
לא מובהק	לא מובהק	לא מובהק	1.0267	c. השכלת אם*מוצא
0.6449	0.6449	0.6449	1.6716	b+c: השפעה שולית כאשר אם אקדמית (השכלת אם=1)
				השפעה שולית כוללת של השכלת האב:
לא מובהק	לא מובהק	לא מובהק	-1.0445	a. מוצא (ק.ה. מוצא ישראלי)
0.9624	0.9624	0.9624	0.9624	b. השכלת אב (אב אקדמאי=1)
לא מובהק	לא מובהק	לא מובהק	0.6922	c. השכלת אב*מוצא
0.9624	0.9624	0.9624	1.6546	b+c: השפעה שולית כאשר אב אקדמאי (השכלת אב=1)

הערות ללוח:

לא מובהק: ברמת מובהקות מעל 10% בהתאמה.
ק.ה. – קבוצת התייחסות.

מאחר שבלוחות 8 ו-9 ניתן להבחין בפערים בין עצמת ההשפעה של השכלת האב, לבין עצמת ההשפעה של השכלת האם, מעניין לבחון מהי ההשפעה הכללית של ההון האנושי של ההורים ללא הפרדה ביניהם. לשם כך, הורצה רגרסיה עם מספר אינטראקציות בין השכלה ההורים (הגבוהה משניהם) לבין קבוצות המוצא (לוח 10).

לוח 10. השפעת משתנים דמוגרפיים (כולל מוצא) והשכלת הורים על ההסתברות להיות אקדמאי בקרב יהודים, רגרסיה לוגיסטית, מנות יחס הסיכויים ואומדנים

מודל 9		
אומדנים	מנת יחס הסיכויים	
Estimates	Odds Ratio	
*** -0.2650	***0.767	מין (גבר=1)
***0.2035	***1.226	גיל
*** -0.00189	***0.998	גיל בריבוע
*** -1.3315	***0.264	רמת דתיות (חרדי=1)
*** -1.0488		מוצא אסיה-אפריקה (ק.ה. מוצא ישראלי)
-0.0458		מוצא אירופה-אמריקה (ק.ה. מוצא ישראלי)
0.0829		מוצא מעורב (ק.ה. מוצא ישראלי)
-0.0432		עלה מבריה"מ ב-1990 ואילך (ק.ה. מוצא ישראלי)
***1.1186		השכלת הורים (לפחות הורה אחד אקדמאי=1)
**0.8876		השכלת הורים*מוצא אסיה-אפריקה
0.1552		השכלת הורים*מוצא אירופה-אמריקה
0.2791		השכלת הורים*מוצא מעורב
0.0841		השכלת הורים* עלה מבריה"מ ב-1990 ואילך
0.2171		R-Square
0.740		C
5,960		N

המקור : סקר חברתי 2011, עיבודי המחברת.

הערות ללוח:

***, **, * מובהק ברמת מובהקות של 1%, 5% ו-10% בהתאמה. ק.ה. – קבוצת התייחסות.

ממצאי מודל 9 (לוח 10) דומים בקווים כללים לאלו שבלוח 9. עם זאת ישנם מספר ממצאים חדשים, כמתואר בלוח 11:

השפעת המוצא כשהורים לא אקדמאים היא שלילית חזקה, -1.04 בקרב יוצאי אסיה-אפריקה, בדומה למודל הקודם. אולם השפעת השכלה כאשר אחד ההורים אקדמאי (2.0), חזקה יותר מההשפעה של אב ואם בנפרד כפי שהוצג במודל הקודם. כתוצאה משני הממצאים הללו מתחזקת ההשפעה הכללית של ההשכלה והמוצא בקרב יוצאי אסיה-אפריקה, לעומת יתר קבוצות המוצא.

לוח 11. אומדנים וההשפעה השולית של השכלת ההורים על הסיכויים להיות אקדמאי, לפי מוצא

עולי 1990 ואילך מבריה"מ	מוצא מעורב	מוצא אירופה-אמריקה	מוצא אסיה-אפריקה	
				השפעה שולית של השכלת הורים (אם או אב אקדמאים=1):
לא מובהק	לא מובהק	לא מובהק	-1.0488	a. מוצא (ק.ה. מוצא ישראלי)
1.1186	1.1186	1.1186	1.1186	b. השכלת הורים (אם או אב אקדמאים=1)
לא מובהק	לא מובהק	לא מובהק	0.8876	c. השכלת הורים*מוצא
1.1186	1.1186	1.1186	2.0062	b+c: השפעה שולית כאשר אב או אם אקדמאים (השכלת הורים=1)

הערות ללוח:

לא מובהק: ברמת מובהקות מעל 10% בהתאמה.
ק.ה. – קבוצת התייחסות.

5. סיכום ודיון

ההשכלה כהון אנושי היא המפתח לאיכות חייו של הפרט ולרמת החיים שלו ושל משפחתו, ויש לה השלכות רבות על עתידם של ילדיו. השכלה הינה גורם לבריאות טובה יותר, למשלח יד טוב יותר ולהכנסה גבוהה יותר, ובסופו של דבר לחיי רווחה טובים יותר. בנוסף, להשכלה ערך כלכלי למשק כולו, כאשר האדם מגביר את יכולותיו כיצרן וכצרכן. המרקם הדמוגרפי בישראל אשר כולל שוליים רחבים של אוכלוסיות מוחלשות – ערבים, חרדים, אתיופים, תושבי פריפריה – מחייב חתיירה להגברת השוויון ברכישת השכלה. פריסה של מכללות וגופי השכלה נוספים להשכלה גבוהה העלתה את זמינות ההשכלה הגבוהה בכל רחבי הארץ, מאילת בדרום ועד תל-חי בצפון.

אך האם התנאים החדשים שנוצרו אכן יוצרים הזדמנות שווה לכל הציבור? או שמא ישנם חסמים נוספים אשר עלולים למנוע מהפרט לרכוש השכלה, השכלה גבוהה, במיוחד. הספרות המקצועית מציינת את חשיבות המשאבים הכלכליים של משק הבית אך גם את אלה החברתיים והתרבותיים, תפקודה של המשפחה כגורם מדרבן או מעכב. ואכן, בנתוני הרקע לעבודה זו הוצגו הפערים בהישגים, כבר בבית ספר התיכון. ערבים מגיעים להישגים נמוכים יותר על פי דו"חות ראמ"ה בתחומי לימוד עיקריים, ושיעורי הזכאות לבגרות אצלם ירודים. גם תוצאות המבחנים הפסיכומטריים נמוכים יותר, וכתוצאה מכך שיעור בעלי ההשכלה הגבוהה אצלם נמוך יותר. נתונים אלה מקבלים תוקף גם בהסתכלות הרב משתנית.

בקרב יהודים צעירים ילידי ישראל, ניכר פער בין יוצאי עדות שונות בשיעור בעלי השכלה גבוהה, ובהתאם להשערות שנוסחו בעבודה זו, ליוצאי אסיה-אפריקה נמצא הסיכוי הנמוך ביותר לרכוש תעודה אקדמית, לעומת מוצא אירופה-אמריקה, מוצא ישראלי, מוצא מעורב וילידי בריה"מ שעלו ב-1990 ואילך. הממצא מעניין ומעורר שאלות, משום שמדובר באוכלוסייה שברובה התחנכה בישראל. אולם בניגוד להשערה שנוסחה, הסיכוי של יוצאי אסיה-אפריקה נמוך יותר גם בפיקוח על השכלת ההורים. יחד עם זאת, להשכלת ההורים השפעה שולית כבירה על הסיכוי לרכוש תעודה אקדמית, ולכן מתקבלת ההשערה הראשונה אודות ההשפעה המובהקת שיש להשכלת ההורים על השכלת ילדיהם: תעודה אקדמית של אחד ההורים מגבירה את הסיכויים לרכוש השכלה אקדמית פי 2 ויותר. יתירה מכך, התרומה השולית של השכלת ההורים להשכלת ילדיהם, גדולה יותר בקרב יוצאי אסיה-אפריקה, מאשר בקרב יתר קבוצות המוצא.

אם כן, מדוע הסיכוי של יוצאי אסיה-אפריקה נמוך יותר גם בפיקוח על השכלת ההורים? נתעלם לצורך העניין מההיבט התרבותי אשר קשה לבחינה, ונתייחס להיבט הסוציו-אקונומי: **אי השוויון המעמדי, שפירושו פער בהזדמנויות ובמשאבים, חופף לאי-השוויון האתני**, כאשר הערבים הם הקבוצה הענייה ביותר. המזרחים ממוקמים בין הערבים, לבין הקבוצה הדומיננטית, שהיא יהודית-אשכנזית בעיקרה. אולם לעיתים קרובות הם מבטאים את שאיפתם להיות מזוהים עם הקבוצה הדומיננטית ולא עם זו שמתחתם (גם בדפוסי הצבעה לכנסת). כאשר נדרשים בני העדות השונות להגדיר את מוצאם כראות עיניהם, נראה כי יהודים ממוצא אסיה-אפריקה נוטים פחות להגדיר את עצמם כמזרחים, לעומת יוצאי אירופה-אמריקה אשר מגדירים את עצמם

אשכנזים¹⁰. ובאשר לעניינינו, מבחינה תפישתית, הנתונים מראים כי שיעור גבוה (כ-90%) מיוצאי אסיה-אפריקה סבורים כי רכישת השכלה אקדמית חשובה להצלחה בחיים. שיעור זה אינו נופל מהשיעור בקרב יתר קבוצות המוצא (למ"ס, 2013).

אך שאיפותיהם ותפישתם אינן עולות בקנה אחד עם מצבם. התמונה המצטיירת בשנת 2011 היא עגומה. **המחסום המשולב מוצא/מעמד** אשר ניצב בפני קבוצות שונות, אינו מתקבל על הדעת, במיוחד לאחר הצטרפותה של ישראל לארגון המדינות במפותחות, ה-OECD, אשר רואה את הפערים הכלכליים כמכשול ואת ההשכלה כפתרון וככלי לצמצום הפערים. יתירה מזאת, ראינו כי **היעדר השכלה בקרב קבוצות חלשות מפחית סיכויים לרכישת השכלה גם בדור הבא, ובדור שלאחריו. על כן חשוב לפרוץ את המעגל במקום לשכפל את הפערים הקיימים.**

על אף הממצאים הנוקבים, הצגת התמונה המלאה לא התאפשרה בעבודה זו. על מנת לתת תמונה מלאה היה רצוי שימוש בנתונים סוציו-אקונומיים של הפרטים בעת רכישת השכלה, מצב משק הבית אשר אפשר או מנע רכישת השכלה אקדמית, הן מבחינה כלכלית, והן מבחינה תרבותית – תפיסות לגבי השכלה גבוהה וציפיות לרכישת תעודה אקדמית. בהינתן מידע כזה, ייתכן שהממצאים לגבי המוצא, כפי שהשתקפו בעבודה זו, היו מקבלים הקשר רחב יותר. יחד עם זאת, כאמור, **נראה שמשתנים סוציו-אקונומיים נוספים אשר יימצאו כמשתנים מתווכים בין משתנה המוצא לבין הסיכויים לרכוש השכלה גבוהה, לא ימעטו מחומרנו של ההקשר העדתי בנושא זה.**

¹⁰ עיבוד המחברת מתוך הסקר החברתי 2008: 4% מילידי ישראל שאביהם ילידי אסיה-אפריקה ו-2% מילידי אסיה אפריקה הגדירו את מוצאם "מזרחי", בעוד שבקרב ילידי אירופה אמריקה וילידי ישראל שאביהם ילידי אירופה אמריקה, שיעור המגדירים עצמם "אשכנזים" גבוה יותר (17% ו-8% בהתאמה). בשתי הקבוצות ההגדרות "יהודי" ו"ישראלי" היו ההגדרות השכיחות.

6. רשימה ביבליוגרפית

1. Berkner, L. B. & Chavez, L. (1997). Access to postsecondary education for the 1992 high school graduates. (NCES Publication No. 98-105). Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
2. Hans-vaughn D. (2004) *The impact of parents education level on college students: an analysis using Beginning Postsecondary students longitudinal study 1990-92/94*. *Journal of College Student Development* 483-500.
3. Hout M. & Janus A. *Educational Mobility in thr United States Since the 1930s*. In Duncan G. J. & Murnane R. J. (Eds.), *Whither Oppurtunity?* (pp. 165-186). New York.
4. Hellman, C. M. (1996). Academic self-efficacy: Highlighting the first-generation student. *Journal of Applied Research in the Community College*, 4(1), 69-75.
5. Horn, L. & Bobbitt, L. (2000). Mapping the road to college: First generation students 'math track, planning strategies, and context of support (NCES Publication No. 2000-153). Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
6. Inman, E. W. & Mayes, L. (1999). The importance of being first: Unique characteristics of first-generation community college students. *Community College Review*, 26(4), 3-23.
7. Karen, D. (2002). Changes in access in higher education in the United States: 1980-1992. *Sociology of Education*, 75, 191-210.
8. Kaufman, P. & Chen, X. (1999). Projected postsecondary outcomes of 1992 high school graduates (NCES Working Paper No. 1999-15). Washington DC: U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics.
9. McGregor, L. N., Mayleben, M. A., Buzzanga, V. L., Davis, S. F., & Becker, A. H. (1991). Selected personality characteristics of first-generation college students. *College Student journal*, 25(2), 231-234.

10. Nelson C. A. & Sheridan M. A. (2011). *Lessons From Neuroscience Research for Understanding Causal Links Between Family and Neighborhood Characteristics and Educational Outcomes*. In Duncan G. J. & Murnane R. J. (Eds.), *Whither Opportunity?* (pp. 27-46). New York.
11. Nunez, A. M. & Cuccaro-Alamin, S. (1998). First-generation students: Undergraduates whose parents never enrolled in postsecondary education (NCES Publication Number 1999-082). Washington DC: U.S. Government Printing Office.
12. Ogbu, J. U., & Simons, H. D. (1998). Voluntary and involuntary minorities: a cultural-ecological theory of school performance with some implications for education. *Anthropology & Education Quarterly*, 29(2), 155-188.
13. Riehl, R. J. (1994). The academic preparation, aspirations, and first-year performance of first-generation students. *College & University*, 70(1), 14-19.
14. Rindermann, Heiner; Flores-Mendoza, Carmen; Mansur-Alves, Marcela, " Reciprocal Effects between Fluid and Crystallized Intelligence and Their Dependence on Parents' Socioeconomic Status and Education", *Learning and Individual Differences*, v20 n5 p544-548 Oct 2010. (EJ897026)
15. Terenzini, P. T., Springer, L., Yaeger, P. M., Pascarella, E. T., & Nora, A. (1996). First generation college students: Characteristics, experiences, and cognitive development. *Research in Higher Education*, 37(1), 1-22.
16. Terenzini, P. T., Lorang W., & Pascarella E. (1981). Predicting freshman persistence and volunteer dropout decisions. *Review of higher education*, 15, 109-127
17. Reardon S. F. (2011). The Widening Academic Achievement Gap Between the Reach and the Poor: New Evidence and Possible explanations. In Duncan G. J. & Murnane R. J. (Eds.), *Whither Opportunity?* (pp. 91-116). New York.
18. Swell W. H. and Shah V. P. "Socioeconomic Status, Intelligence, and the Attainment of Higher Education", *Sociology of Education*, 40 (Winter 1967), pp. 1-23

19. ביטון י. (2011), "על טיבה וטובה של הפליה: המזרחים בישראל בין הגלוי לנסתר", מעשי משפט כתב עת למשפט ולתיקון חברתי, כרך ד', עמ' 75-92.

<http://www.law.tau.ac.il/Heb/Uploads/dbsAttachedFiles/biton.pdf>

20. גרבי א. ולוי ג. (2000). השסע החברתי-כלכלי בישראל, סדרת ניירות עבודה של המכון הישראלי לדמוקרטיה מס' 21.

21. דביר ק., מעגן ד. ושפירא ל. (2009), "הבחינה הפסיכומטרית בישראל 1991-2006", נייר טכני, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

<http://www.cbs.gov.il/www/publications/tec23.pdf>

22. יצחקי ש., שטמן ע. (2007), "כור ההיתוך: סיפור הצלחה?", נייר עבודה מס' 32, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

<http://www.cbs.gov.il/www/publications/pw32.pdf>

23. כהן נבות מ., אלנבוגן-פרנקוביץ ש. וריינפלד ת. (2001). הנשירה הגלויה והסמויה בקרב בני נוער, דוח מחקר של ג'וינט – מכון ברוקדייל ומרכז מידע ומחקר כנסת ישראל.

24. למ"ס, הסקר החברתי 2011 (2013), פרסום מספר 1518, ירושלים.

http://www.cbs.gov.il/webpub/pub/text_page.html?publ=6&CYear=2011&CMonth=1

25. למ"ס, השכלה גבוהה 2008/2009 (2012), פרסום מספר 1475, ירושלים.

ראו מבוא

http://www.cbs.gov.il/webpub/pub/text_page.html?publ=71&CYear=2009&CMonth=1#100

26. סבירסקי ש., קונור-אטיאס א. ואבו חלא ה. (2009). תמונת מצב חברתית, דוח מסכם מרכז אדווה, עמ' 21-

23. <http://www.adva.org/uploaded/tmunat%20mazav%202009.pdf>

27. סבירסקי ש., קונור-אטיאס א. ואופיר א. (2014). תמונת מצב חברתית 2013, מרכז אדווה, עמ' 14.

<http://www.adva.org/uploaded/tmunat%20mazav%202009.pdf>

28. קונור אטיאס א. וגרמש ל. (2012), זכאות לתעודת בגרות לפי יישוב 2009-2010, מרכז אדווה.

[http://www.adva.org/uploaded/Bagrut2010%20\(2\)_2.pdf](http://www.adva.org/uploaded/Bagrut2010%20(2)_2.pdf)

29. קלינוב, ר. (2014), כלכלת חינוך. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.

30. ראמ"ה, הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (2013), "מיצ"ב תשע"ג – ממצאים עיקריים", משרד החינוך.

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Rama/Meitzav/DochotMaarachtim.htm>

31. ששון ד. (2006). "האם סיכויי התעסוקה של גרינברג וברנשטיין גבוהים משל בוזגלו ואבוקסיס? ניסוי על אפליה בשוק העבודה בישראל על רקע מוצא אתני ומגדר", פרסום מספר 26, המכון למחקר כלכלי בישראל על שם מוריס פאלק. האוניברסיטה העברית.

קישורים רלוונטיים נוספים:

1. www.cbs.gov.il – אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
2. http://www.cbs.gov.il/reader/cw_usr_view_SHTML?ID=569 – דף הסקר החברתי באתר הלמ"ס
3. <http://surveys.cbs.gov.il/Survey/surveyAlt.htm> - מחולל הלוחות של הסקר החברתי

השפעת משתנים דמוגרפיים (כולל מוצא) והשכלת הורים על ההסתברות להיות אקדמאי בקרב יהודים, רגרסיה לוגיסטית, מנות יחס הסיכויים

מודל 12	מודל 11	מודל 10	מודל 9	
***0.762	***0.767	***0.768	***0.785	מין (גבר=1)
***1.228	***1.219	***1.221	***1.200	גיל
***0.998	***0.998	***0.998	***0.998	גיל בריבוע
***0.275	***0.266	***0.273	***0.255	רמת דתיות (חרדי=1)
***2.521	***2.685	***2.615	***3.060	מוצא ישראלי (ק.ה. אסיה-אפריקה)
***2.741	***2.602	***2.790	***3.336	מוצא אירופה-אמריקה (ק.ה. אסיה-אפריקה)
***3.027	***3.144	***3.112	***3.416	מוצא מעורב (ק.ה. אסיה-אפריקה)
***2.345	***2.687	***2.668	***3.828	יליד בריה"מ, עלה ב-1990 ואילך (ק.ה. אסיה-אפריקה)
***2.083		***3.373		השכלת אם (אם אקדמאית=1)
***2.772	***3.735			השכלה אב (אב אקדמאי=1)
0.2216	0.2092	0.1931	0.1467	R-Square
0.738	0.735	0.724	0.698	C
5,960	5,960	5,960	5,960	N

המקור : סקר חברתי 2011, עיבודי המחברת.

הערות ללוח:

***, **, * מובהק ברמת מובהקות של 1%, 5% ו-10% בהתאמה. ק.ה. – קבוצת התייחסות.

בכל המודלים לעיל ניכרת המגמה של סיכויים גבוהים יותר להיות אקדמאי כאשר ההורים אינם ממוצא אסיה-אפריקה (מודלים 9-12). כפי שמשקף במודל 12, מוצא ישראלי (אלה שגם הוריהם ילידי ישראל), מעלה את הסיכויים פי 2.5, בפיקוח על השכלת שני ההורים. מוצא אירופה-אמריקה מעלה את הסיכויים באופן דומה (פי 2.7). מוצא מעורב, בפיקוח על השכלת שני ההורים, מעלה את הסיכויים פי 3 לעומת מוצא אסיה-אפריקה.

Abstract

Modern life is interlaced with growing and developing demands and expectations for skills. Acquiring education is a key to a person's personal and material well-being. Formal education is crucial and innate talent is insufficient. Acquiring education contributes to human capital, and the interest to human capital is a person's salary that provides a good quality of life and a stable standard of living.

Israel's education system is struggling with the problem of inequality, and already for 20 years academic education bodies and institutions are found to be widely spread. The findings from this paper show that despite the de-jure situation—institutional actions to expand the availability of institutions of higher education, scholarships, etc.—there is still a significant positive correlation between the education level and demographic characteristics: gender, nationality, origin, level of religiosity, and socioeconomic characteristics. Despite the importance ascribed to an academic education by the population, in all its diversity, a significant gap between different groups in acquiring an education exists, and the Oriental Jewish communities still have lower rates of academic education, also when holding constant the education of their parents.

The factors are varied – culture, environment, neighborhood, family, socio-economic, and the ability to finance tuition and related housing expenses. But the picture emerges that persons of other origins (European, American, Israeli, persons of mixed origins, and immigrants from the former USSR) have 2.5 to 3 times higher probability of acquiring an academic education than persons of Asian or African origin (even when holding constant the education of their parents). This requires special attention, especially in light of the intergenerational connection. Positive relationships between ethnic groups and socio-economic background, which may account for the acquisition or non-acquisition of an academic education, do not eliminate the need to overcome the ethnic connection.

Keywords: Social Survey, human capital, higher education, academic education, origin.

I wish to thank **Dr. Dmitri Romanov, CBS Chief Scientist**, for his professional guidance, Yury Gubman, PhD, Director of Sector and Mr. Dan Ben-Hur, Expert in Practical Statistics, for their professional recommendations.

Additionally, I wish to express great appreciation to the Social Study staff: Ms. Shlomit Dror-Cohen, Ms. Tal Admon, Ms. Tanya Glaz and Mr. Yigal Eizenman for their professional work which was incorporated in the Social Survey.

The Central Bureau of Statistics (CBS) encourages research based on CBS data, such as this work. Works of research of this sort are not official publications of the CBS, and therefore the opinions and conclusions expressed in these publications are those of the authors and do not necessarily represent those of the CBS.

**Published by the Central Bureau of Statistics, 66 Kanfe Nesharim St.,
Corner Bachi St., P.O.B 34525, Jerusalem 91342, Israel**

Tel. 972-2-6592666; Fax: 972-2-6521340

Internet Site: www.cbs.gov.il

E-Mail: info@cbs.gov.il

WORKING PAPER SERIES

NO. 91

**Equal Opportunities in Education
Demographic and Socio-Economic Barriers**

Nurit Dobrin

טבת תשע"ה, ינואר 2015 January